Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 126 (11023) | 1979 чылдың май 31, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кор

ЧОГААЛЧЫНЫҢ БЕДИК ХҮЛЭЭЛГЕЗИ

ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чериниң секретарьлыгының калбак киржилгелиг хуралы май 29-та Москвага болган. Бүгү эвилелдешкен республикалардан чогаалчылар, чурттуң литература-уран-чечен журналдарының болгаш парлалга черлериниң удуртукчулары СЭКП ТК-ның «Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам ыңай экижидер дугайында» доктаалынга дүүштүр сорулгаларны чугаалашкан болгаш чаа-чаа чогаадыкчы ажылдарже соруктуг киирип турар ол чугула документиниң чаңгыс үн-биле бүрүн деткип чүүлдүгзүнген.

Совет улустуң маадырлыг ажыл-херектерин, социалистиг ниитилелдиң сандыралының айтырыгларын талантылыг-биле көргүскен, үзел талазы-биле удурланыкчыларывысты ойтур шаап турар улуг чогаалдарны тургузары чогаалчыларның бедик хүлээлгези.

ХОЙЖУЛАРНЫҢ „ИЙИГИ ДҮЖҮДҮ"

Бистиң республикага дүктү бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле планнарны болгаш социалистиг хүлээлгелерни чедиишкинниг күүседирде, партия, совет, көдээ ажыл-агый болгаш белеткел органнары бо ажылды бедик организастыг деңнелге эрттирер улуг сорулга тургустунган.

Бар аргаларны болгаш курлавырларны санап көргеш, 2475 тонна дүктү бүдүрер болгаш күрүнеге 3310 тоннаны (эрткен чылдаазындан 616 тонна хөй) садар, бир хойдан-на 2,5 кг дүктү кыргыыр сорулганы бо чылын салган. Ону оттандырарда дүгүн кыргыыры-биле планнап санаан малдан аңгыда, чартык-бөдүүн болгаш бөдүүн дүктүг 172 муң хойдан 116 тонна дүктү немей кыргааш садар, 131 тонна хураган дүгүн немей кыргыыр болгаш чурттакчы чондан 200 тонна дүктү садып алырын организастаар апаар.

Ынчангаш республиканың хойжуларының мурнунда дыка улуг сорулга салдынган. Ооң чедиишкинниг күүселдезинден онгу беш чылдың планнарындан хожудаашкынны болдурбазы кол чергези-биле хамааржыр. А хожудаашкын биче эвес: онгу беш чылдың эрткен үш чылдарында совхозтар болгаш бүгү хевирниң ажыл-агыйлары 482 тонна дүктү күрүнеге чедир бербээн. Оларның иштинде Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Бай-Тайга, Өвүр, Бии-Хем районнарның совхозтары дыка хөй тонна дүк өрелиг арткылаан. Ол ышкаш Эрзин, Тес-Хем, Улуг-Хем, Моңгун-Тайга болгаш Кызыл районнарның ажыл-агыйлары күрүнеге дүк садарының планын эрткен чылын чедир күүсетпээн.

Бо чылын малчын бүрүзү, хойжу бригада, салбыр, совхоз, район бүрүзү күрүнеге дүк садарының планын долузу-биле күүсеткен турарын чедип алыр төлээде, партия организациялары, көдээ болгаш суур Советтери, совхозтарның база көдээ ажыл-агый эргелелдериниң удуртукчулары болгаш специалистери бар-ла арга-курлавырларны ылавылалдыг тодараткаш, чогуур хемчеглерни ап, бо чугула кампанияны организастыг эрттирер ужурлуг.

Чайгы кыргылда үезинде 100 ажыг кыргылда пунктулары, 130 агрегат болгаш 4 муң ажыг кыргыкчылар, дүк класстакчылары, санакчылар, эдикчилер, хачы чидидер кижилер, мотористер ажылдаар. Хой кыргылдазын чедиишкинниг эрттирерде, аңаа өй-шаанда, бүгү талалыг белеткенири чугула. Кол-ла сорулга—кыргылда агрегаттарын бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга болур-чогууру-биле белеткээри, оларга артык кезектерни амдыгааштан четчелеп алыры, оларның бүрүн-бүдүн болуруң, чөп ажыглаттынган турарын харылзаар кижилерни томуйлаары, эрткен чылдарда ажылдап турган арга-дуржулгалыг кыргыкчыларны, дүк класстакчыларын бо ажылче база катап хаара тудары, чаа кижилерни өөредип белеткээри болгаш өске-даа чугула айтырыгларны саадал чок шиитпирлээри. Ындыг турбуже, мурнуку чылдарның практиказындан алгаш көөрге, республиканың ажыл-агыйлары кыргылда пунктуларын багай белеткеп, кыргыкчыларны болгаш дүк класстаар, савалаар кижилерни өй-шаанда шилип, өөредип албайн турар. Харын-даа ындыг четпестер кыргылданың кидин түлүк үезинде илерен кээр чоруктар ажылдың хуусаазын узадып, шынарын кудуладыр. Амгы үеде Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Эрзин, Таңды, Бии-Хем, Каа-Хем болгаш Өвүр районнарының совхозтары кыргылда пунктуларының белеткелин багай чорудуп, агрегаттарның артык кезектерин четчелеп албайн, кыргыкчыларны болгаш класстакчыларны шилип алырынче ам-даа кирбейн турары хынаалдадан илерээн. Бии-Хем, Таңды болгаш Каа-Хем районнар хойнуң часкы кыргылдазын чыл бүрүде август айга чедир узамдыктырып турарының бир чылдагааны ында.

Үстүнде адаттынган болгаш өске-даа районнарның ажыл-агыйларының удуртукчулары мурнуку чылдарда кыргылда пунктуларынга ажылдадыры-биле хой кыргып өөренмээн, арга-дуржулга чок кижилерни хаара тудуп, харын-даа назы четпээн уругларны, школачыларны киириштирип тургазы канчап-даа таарышпас. Ооң түңнелинде хойлар четче кыргыттынмас, дүк хээндектей үзе-чаза кестиннер, хир-чам-биле холужар чоруктар хөй тургулаан. Бо чылын ындыг четпестерни катаптавас ужурлуг.

Республиканың совхозтарының хөй кезиинге дүктү класстап турганының шынары куду. Ооң түңнелинде ажыл-агыйлар эрткен чылын дүк хүлээп ап турган үлетпүр бүдүрүлгелеринге 279,2 муң рубль түңнүг штрафты төлээн. Ооң иштинде Бии-Хем районнуң ажыл-агыйлары 77,6 муң, Улуг-Хемниң—70,5 муң, Таңдының—39,1 муң, Каа-Хемниң—39,2 муң рубльге штрафтаткан.

Кыргылда үезинде кодан бүрүзүн кыргыырының хуусаазын шын тодарадып, графиктерни тургузары чугула. Маңаа көдээ ажыл-агый эргелелдериниң болгаш совхозтарның кол зоотехниктери улуг үлүүн киирер ужурлуг.

Кыргыттынган дүктү кыргылда пунктуларынга, складтарга чыттырбайн, хүннүң-не чүдүрүп чорудуп, белеткел органнарынга өй-шаанда дужаап, бүдүрүлгелерже чорударын шын организастап турарын партия, совет органнар шыңгыы контрольдаар ужурлуг. Ур шыгжаттынып чыткан дүк шынары баксырап, хир-чам-биле холужарындан аңгыда, хөйү-биле чидип, доора самчыгдаттынып турар таварылгалар чер-черлерде илерээн. Сөөлгү медээ ёзугаар алырга, кыргыттынган 54,5 тонна өшкү дүгүнден чүгле 24,4 тонна күрүнеге саттынган. Кыргаан өшкү дүгү Бай-Тайга, Моңгун-Тайга, Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем болгаш Кызыл районнарның совхозтарының складтарында хөйү-биле шыгжаттынып чыдар.

Районнарның болгаш ажыл-агыйларның удуртукчулары кыргыкчыларның бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга, хостуг шактарда дыштанырынга бүгү-ле таарымчалыг байдалдарны тургузар хүлээлгелиг. Пунктуда ажылдап турар кижилер чүнүң-даа мурнунда изиг, эки чем-биле, тускай хеп болгаш санитария база гигиена херекселдери-биле хандырттынган турарын чедип алыр херек. Кыргылда пунктулары суурдан ыракта турар черлерге кыргыкчыларны эртен аппарып чедиргеш, кежээ уткуп алыр машинаны тускайлаар. Ажыл эртен, кежээ доктааттынган шактарда эгелээр болгаш доостур, чорууруда кижи бүрүзү ажылдап турар черин аштап, арыглап каар, пунктуга кажан-даа ажыл-херекчи байдал турар кылдыр бүгү-ле чүвени ынчаар организастаар херек.

Районнарның, ажыл-агыйларның партия организациялары кыргылда үезинде хойжуларның болгаш кыргыкчыларның ортузунга масса-политиктиг ажылды күштелдирип, социалистиг чарышты дээштиг организастаар, пунктуларны көскү агитация-биле дерип, чарыштың түңнелин дарый үндүрер болгаш тиилекчилерни үргүлчү шаңнап, мактаар.

Район, совхоз бүрүзүнге чондан дүк садып белеткээр талазы-биле хемчеглерни алыры чугула. Көдээ, суур Советтери болгаш белеткел черлери бо ажылды шын организастаар, үнелиг продукцияның өскээр чарыгдаттынарын болдурбас дээш демисежир ужурлуг.

Хөй дүктү кыргып алыр болгаш күрүнеге садар талазы-биле бо чылдагы планнарның база социалистиг хүлээлгелерниң чедиишкинниг күүселдези бо чугула кампанияга хамаарышкан бүгү-ле ажылдарны чогуур деңнелге тургускаш, кыска хуусаада эки шынарлыг организастап эрттиреринден кол хамааржыр.

Хожудап турарлар чок ажылдаар

№ 81 тудуг эргелелинде Николай Петрович Купцовтуң удурткан комплекстиг бригада ростовчуларның «Хожудап турарлар чок ажылдаар» деп эгелээшкинин деткээн болгаш ону ажыл-херекке чедиишкинниг боттандырып турар. Мурнакчы бригада 3 чыл 4 ай дургузунда 1099 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылып бүдүрген. Ол дээрге планда көрдүнгенинден 56,8 муң рубль ажыр күүсеткени-дир. Дуржулгалыг бригадир Н. Купцов бригадазының дугайында мынчаар чугаалаан.

ПЛАНДАН АЖЫР

Бистиң бригада, эргелелдиң өске-даа бригадалары-биле бир дөмей, бедиткен социалистиг хүлээлгени алган. Ростовчуларның «Хожудап турарлар чок ажылдаар» деп эгелээшкинин деткип, ынчаар ажылдаарын чедип алыр деп социалистиг хүлээлгевистиң бир пунктузунда бижип алган бис. Бо чылдың тудуг-монтаж ажылдарының планын декабрь 29-та күүседир. Чыл планындан ажыр 7 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын немей кылыр. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планнаттынганындан 1,6 хуу бедидер. Тудуг-монтаж ажылдарының шынарын экижидер. Хүлээлгевис мындыг.

Хүлээлгени алган соонда күүселдезин чедип алыры артар-дыр. Хүлээлгевистиң шупту пунктулары чедиишкинниг күүсеттинип турар. Чедиишкин боду ала-чайгаар чедип келбес, ону чедип алыры дээш кужениишкинниг ажылдаар апаар.

Бир-ле дугаарында күш-ажылдың сагылга-чурумун шыңгыы сагыыры чугула. Сөөлгү чылдарда «Тыва тудуг» трестиң бригадалары «прогул чок ажылдаар» деп шимчээшкинде киржип турар. Бистиң бригада ол шимчээшкинниң эң-не идепкейлиг деткээн болгаш чылдагаан чок ажыл шагы үзер таварылгалар болдурбазын чедип алган. Ол талазы-биле эң эки үлегер-чижекти көргүзүп турар бригадаларның бирээзи. Бистиң бригаданың кежигүннериниң хөй кезии үр чылдарда доктаамал ажылдап турар. Байлак дуржулгалыг, бедик мергежилдиг хоочуннарывыс Михаил Вайськовский, Анатолий Юдин бригадада 16 чыл ажылдап келгеннер. Бичелдей Монгуш, Евгений Лапин олар база-ла үр чылдарда ажылдаан мурнакчыларывыс. Черле ниитиип-биле бригадала ажылдап үнер чоруктар кончуг эвээш. Чүгле өг-бүлезиниң аайы-биле азы бажың айтырыы дээш тудугжулар ажылдан үнер таварылгалар тура бээр-дир.

Эргелелде мынчаар доктааткан: прогул болдурган кижиниң шаңнал акшазын кызырар азы шуут казыыр, квартира алыр ээлчээниң хуусаазын соңгаарладыр дээш оон-даа аңгы хемчеглерни профэвилелдиң тудуг комитединиң шиитпирин ёзугаар онаашты-рып турар. Ындыг хемчеглер черле дээштиг болур чүве.

Ажылдың шынарын эки кылыры дээш бригада кежигүннериниң кижи бүрүзү сагыш салып турар болгаш бот-харысалгазын улам бедиткен. Тудуг-монтаж ажылдарының шынары тудугжу бүрүзүнүң мергежилинден база хамааржыр. Бистиң тудугжуларывыстың разряды бедик — колдуунда дөрткү разрядтыг. Оон аңгыда, кижи бүрүзү холушкак мергежилдерни чедип алган. Дашчының, бызаңчының, бетонщиктиң, каңнакчының кылыр ажылдарын боттарывыс кылып турар бис. Ынчангаш бригаданы комплекстиг дээни-даа ол. Тудугжуларың мергежилин бедидериниче доктаамал сагыш салып турар. Бирги кварталда 8 кижи трестиң өөредилге комбинадынга өөренип тургаш, бызаңчының шынзылгазын алган. Виталий Калачев политехниктиг институтта бот-өөредилге-биле өөренип турар. № 4 профтехучилищениң 4 сургуулу ам бистиңде практика эртип турар, удавас училищени доозарының экзаменнерни дужаапкаш, бригадага доктаамал ажылдай бээрлер.

Тудууну доозуп, дужааган объектилерни шынар талазы-биле «эки» демдектерге хүлээдип турар бис. 1978 чылда политехниктиг институттуң корпузун чогуур хуусаазындан 8 ай мурнай доозуп, дужаадывыс. «Тыва тудуг» трестиң тудугжуларынга 59 квартиралыг чуртталга бажыңы июньда ажыглалга кирер. Амгы үеде база бо чылын ажыглалга киирер объектиде—божудулга бажыңында ажылдап тур бис. Августуң 1-де ук объектини шеверлекчилерге хүлээдир. Графиктен озалдавайн турар бис. Ынчалза-даа тудуг материалдары үзүктели бээр таварылгалар бар. Ылаңгыя соңгалар аразын үзүктээр, каъттар аразының дээвиир демир-бетон кылыгларны «Тудуг кезектери» комбинат майның 15-тен эрттирбейн бээр тургаш, ам-даа эккелбээн. Ооң уламындан үшкү каъттың ханазын бедидери саадап турар. Тууйбу база чедишпейн турар. Хүнде-ле биске 10 муң кезек туйбу херегле ттинер болза, херек кырында бээри 6 муңдан ковүдевес. Май 28-те 4 муң туйбу алдывыс. Ынчангаш долу күш-биле ажылдаарынга ындыг чоруктар шаптыктаар-дыр. Бригада ийи ээлчег-биле ажылдап турар. Кижи бүрүзү хүн нормазын ажыр күүседир күзелдиг, чүткүлдүг. шупту-ла эки ажылдап турар.

ДЕМНИГ БИС

Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы, хоочун тудугжу Анатолий Иванович Юдин:

Бо объектини декабрьда ажыглалга киирер дээш ажылдап тур бис. Ай санында планывыс онаалдавысты ажыр күүседип келдивис. Майда 350 кубометр даштыкы хананы, 200 дөрбелчин метр иштики хананы туйбудан салыр, 30 кубометр монолит бетонну кудар, 6 кезек плитаны монтажтаар. Норма ёзугаар ол ажылдарны 3044 кижи-шак дургузунда кылыр болза, херек кырында 2280 кижи-шакты аңаа чарыгдаар бис. Май айда бистиң бригада шак мындыг социалистиг хүлээлгени алган. Хүлээлгевисти чогуур хуусаадан дыка эрте күүседиптивис.

Херек кырында кылтанывыс мындыг. Туйбудан даштыкы хананы 405 кубометрни, иштики хананы 500 дөрбелчин метрни салган. 266 кезек плиталарны монтажтаан болгаш 50 кубометр монолит бетонну куткан бис. Ол ажылдарны кылып бүдүреринге норма ёзугаар 5180,3 кижи-шакты чарыгдаар турган болза, херек кырында бистиң бригада 3972 кижи-шакты аңаа чарыгдаан. Азы күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткенинден тудуг-монтаж ажылдарының хемчээлин көвүдедип, немей кылыр аргалыг болган бис.

Чедиишкиниң чажыды — коллективтиң эптиг, демниг, организастыг ажылдаарында. Коллектив дээрге ёзулуг улуг күш. Кижи бүрүзү коллектив дээш, бригаданың ажылының үре-түңнели дээш бот-харысалгалыг, сонуургалдыг болур ужурлуг. Бистиңде херек кырында ындыг. Бригадиривис Николай Петрович Купцов бригаданың ажылын чедимчелиг организастап, билдилиг удуртуп турар. Кижилерни чаңгыс коллектив кылдыр каттыштырган.

Мен бо бригадада 16 чыл ажылдап келдим. Коллективим меңээ кончуг таарышкан. Бистиң бригадага ажылдаксаар тудугжулар эңмежок, ылаңгыя аныяктар бистиңче келир дээш дилеп турарын бо-ла дыңнап болур.

Ажыл чедиишкиниг болурга кижилерниң алыр акша-шалыңы арбын, ынчангаш улам эки ажылдаарынга ол материалдыг идигни берип турар.

Бригадавыс А. Антипинниң бригадазы-биле чарыштыг. Социалистиг чарыштың керээзин вагончугувуста аскан. Ол ышкаш бригаданың хүлээлгелерин база самбырада азып каан. Чарышты ай, квартал санында түңнеп турар. Чарышка бригадавыс каш-даа удаа тиилекчи болуп үнгүлээн. Чедиишкиннер бисти улам-на соруктуг киирген. Алган хүлээлгелеривисти күүседир, сөзүвүс ээлээр дээш бистер, бригада кежигүннери, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерин, ажыл шагы үспейн ажылдаарын кызып турар бис.

Бригаданың керээлиг ажылдаар аргазы-биле ажылдап турар Н. П. Купцовтуң бригадазы онгу беш чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседири дээш бедик темп-биле ажылдап турар. Бригаданың алган социалистиг хүлээлгезинде онгу беш чылдың тудуг-монтаж ажылдарының планын 1980 чылдың декабрь 25-те күүседир, пландан ажыр 36,3 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыры көрдүнген. Мурнакчы бригада амгы үеде план-графикти мурнап чоруп орар. 3 чыл 4 айлар дургузунда пландан ажыр олар 56,8 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылган. А күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезиниң деңнели 1980 чылда планнаттынганындан безин ажыр күүсеттинген. Беш чыл планында ол көргүзүгнү 17900 рубль чедирер турган болза, херек кырында 1978 чылда бригадада чаңгыс ажылчынга онаашты р кылганы 20790 рубль четкен. Бо дээрге, бригаданың улуг чедиишкини.

Бригада кежигүннериниң хөй кезии амгы үеде ажыглалга кирер чугула объект—хаван азыраар комплекстиң тудуунда сөөлгү ажылдарны чедир кылчып, ында ажылдап эгелей берген. Бо мурнакчы бригаданың тудугжулары кайда-ла берге байдал тургустунган болдур, аңаа дузалажырынга белен.

Эргелелдиң бригадаларының аразында калбарган социалистиг чарышты Н. Купцовтуң мурнакчы бригадазы баштап турар. «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп херек демдээ-биле шаңнатканнар мурнакчы бригадада хөй. Оларның аразында Михаил Вайськовский, Юган Саара, Иван Сайков, Анатолий Юдин болгаш оон-даа өске шалыпчылар бар. Онаашкан ажыл-ижинге кызымак мындыг мурнакчыларга бүгү коллектив чоргаарланыр.

ЧУРУКТАРДА: (үстүнде) бригадир Н. Купцов, (ортузунда, солагай таладан) Юган Саара, Михаил Вайськовский, Иван Сайков, (адаанда) Анатолий Юдин.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотолары.

Совет партия-чазак делегациязының Будапештиже чорупканы

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев баштаан совет партия-чазак делегациязы Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязының Төп Комитединиң, ВУР-нуң Президиумунуң болгаш ВУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң чалаазын ёзугаар май 30-де Москвадан Венгрия Улус Республиказынче албанның найыралчы аян-чоруун кылып аъттаныпкан.

Делегацияның составында—СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары К. У. Черненко, СЭКП ТК-ның секретары К. В. Русаков, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы И. В. Архипов, СЭКП ТК-ның кежигүнү, Украинаның Компартиязының Львов обкомунуң бирги секретары В. Ф. Добрик, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң ВУР-да элчини В. Я. Павлов.

Совет Эвилелиниң күрүне туктары-биле шимээн Внуково аэродромга делегацияны СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүннери Ю. В. Андропов, В. В. Гришин, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, М. А. Суслов, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүннеринге кандидаттар П. Н. Демичев, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев, СЭКП ТК-ның секретарьлары И. В. Капитонов, В. И. Долгих, М. В. Зимянин, М. С. Горбачев, албанның өске-даа кижилери барып үдээн.

(СЭТА).

ЧЫЛЫГ УТКУУШКУН

БУДАПЕШТ. (СЭТА-ның тускай корр.). Венгр Улус Республиканың найысылалы майның бо хүннеринде чырыткылыг хүн херелинде чайынналган, байыр шинчи кире берген. Ооң кудумчулары болгаш шөлдери ССРЭ-ниң болгаш ВУР-нуң күрүне туктары, эштер Л. И. Брежневтиң болгаш Я. Кадарның портреттери, орус, венгр дылдарда: «Совет Эвилелиниң ленинчи Коммунистиг партиязы делгерезин!», «ВСАП-тың СЭКП-биле интернационалчы кады ажылдажылгазы делгерезин!», «Венгр болгаш совет улустарның мөңге найыралы делгерезин!», «Тайбыңның эң-не идегелдиг даянгыыжы— Совет Эвилели делгерезин!» деп бижип каан транспарантылар каастап шимээн.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневке баштаткан совет партия-чазак делегациязын Будапештиниң чурттакчылары майның 30-де өөрүшкү-маңнайлыг уткааннар. Делегация ВСАП Төп Комитединиң, ВУР-нуң Президиумунуң болгаш ВУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң чалаазын ёзугаар албанның найыралдыг аян-чоруун кылып чеде берген. Венгр улустуң ёзулуг шынчы өңнүү, тайбыңның болгаш социализмниң хереээнге, Венгрияның болгаш Совет Эвилелиниң аразынга найыралды быжыглаарынга дыка хөй чүүлдерни кылган кижи, Леонид Ильич Брежневти, найысылалдың чурттакчылары онза чылыы-биле уткуп хүлээп алганнар.

Ферихедь аэропорт ССРЭ-ниң болгаш ВУР-нуң күрүне туктары, кызыл-айыраң лозуңнар-биле шиметтинген. Аэровокзалдың баарында: «Эш Леонид Ильич Брежневке, акы-дунма Совет Эвилелиниң партия-чазак делегациязынга бистиң Төрээн чуртувуска чүректиң ханызындан байыр чедирип тур бис!» деп кызыл посте бижип каап турган.

Ук черниң-биле 10 шак. Агаарның «ИЛ-62» лайнери венгр улус армиязының шуургедекчи самолёттарынга үдедип алгаш, аэродром кырынга көстүп келген. Ол черге кээп хонуп-каш, ужуражылгыкын кылыр черже чоокшулап келген. Леонид Ильич Брежнев чадалап бадып келген. Аңаа ВСАП Төп Комитединиң Бирги секретары Янош Кадар чүректиң ханызындан байыр чедирген.

Эш Я. Кадар, өске-даа венгр удуртукчулар аңаа чеде берген совет партия-чазак делегациязының кежигүннери—СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары К. У. Черненко, СЭКП ТК-ның секретары К. В. Русаков, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы И. В. Архипов, СЭКП ТК-ның кежигүнү, Украинаның Компартиязының Львов обкомунуң бирги секретары В. Ф. Добрик оларны дыңзыг хол тудчуп, мендилежип уткуп алганнар.

Аэропортка совет партия-чазак делегациязын ВСАП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ВУР-нуң Президиумунуң Даргазы П. Лошонци, ВСАП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ВУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Д. Лазар, ВСАП ТК-ның Политбюро кежигүннери Д. Ацел, В. Бенке, Б. Биску, Ш. Гашпар, Л. Мароти, К. Немет, Д. Немеш, М. Овари, И. Хусар, И. Шарлош, ВСАП-тың Төп контроль комиссиязының даргазы Я. Брутьо, ВСАП ТК-ның секретарьлары Ш. Борбей, А. Девеш, И. Дьерн, Ф. Хаваши, М. Кором, ВУР-нуң Президиумунуң болгаш венгр чазактың кежигүннери, ВУР-нуң хөй-ниити организацияларының удуртукчулары уткааннар. Аңаа ВСАП ТК-ның кежигүннери, ВУР-нуң ССРЭ-де элчини М. Сюреш, совет делегацияның составында кирип турар СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң ВУР-да элчини В. Я. Павлов, шериглерниң мурнуу бөлүүнүң командылакчызы генерал-полковник В. И. Сивенок база бар болган.

Уткуп келгеннерниң аразында Будапештиде дипломаттыг төлээ черлериниң баштыңнары, күрүнелерниң шериг атташелери база турган.

Совет Эвилелинден келген хүндүлүг аалчыларга венгр пионерлер чечектер тудускан.

Совет партия-чазак делегациязының баштыңынга хүндүлүг таңныылдың начальниги рапорт берген. Нацияларның артиллерия салюду—чээрби бир даштаашкын чаңгыланып үнген. Совет Эвилелиниң болгаш Венгрия Улус Республиказының күрүне гимннерин күүсеткен.

Эштер Л. И. Брежнев болгаш Я. Кадар хүндүлүг таңныылдың чыскаалын эргээн.

Венгер найысылалдың ажылчы чоннарының төлээлекчилери, ССРЭ-ниң элчин чериниң, ВУР-да совет албан черлериниң ажылдакчылары эштер Л. И. Брежневке болгаш Я. Кадарга, совет делегацияның кежигүннеринге чүректиң ханызындан изиг байыр чедирген.

Байырлыг ужуражылганың хүндүлүг таңныылдың чыскаалының эрткени-биле доозулган.

Леонид Ильич Брежнев болгаш Янош Кадар, совет делегацияның кежигүннери автомашиналарга олургулапкан. Мотоциклистерниң хүндүлүг үделгези-биле олар аэродромдан хоорайның төвүнче чорупкан. Будапештиниң он-он муң чурттакчылары орукка совет делегацияга сеткил-чүректиң ханызындан өөрүп, байыр чедиргеннер.

ЭКЗАМЕННЕР ЭГЕЛЭЭН

Республиканың эң баштайгы дээди өөредилге чери — Кызылдың педагогика институдунуң филология факультединиң доозукчулары дүүн күрүне экзаменин дужаап эгелээннер. Заңыраалыг шинчи кирир шимеп, дерзэн аудиторияларга факультеттиң студентилери беш чыл дургузунда өөренип, билип алган билиглерин хынаар сөөлгү шылгалдаже киргеннер.

Пединституттуң хоочун башкылары филология эртемнериниң доктору, профессор Ш. Ч. Сат, эртем кандидаттары Т. И. Белокопытова, Д. С. Куулар, К. Б. Март-оол олар студентилерниң билиин бүгү тала-биле шылгап, хамаарышкан эртемнерге ылап быжыг билиглиинге бүзүрээш, демдектерни салганнар.

Факультеттиң эки өөредилгелиг студентилери Елена Ослина, Мира Бавуу-Сүрүң, Ирина Степаненко, Доржукай Кара-оол болгаш өскелер-даа баштайгы экзаменин чедиишкиниг дужааганнар.

Физика, математика башкыларының дипломун алыр физика-математика факультединиң студентилери база дүүн бирги күрүне экзаменин дужааганнар. Оларның билиин хоочун башкылар А. С. Белоусов, С. С. Салчак олар шылгааннар. Студентилер Светлана Щукина, Василий Кара-оол, Любовь Барахтаева олар быжыг билиглиин көргүзүп, башкыларын өөрткеннер.

Пединституттуң өске-даа факультеттериниң, а ол ышкаш бот-өөредилге-биле өөренип турар студентилери база дүүн күрүне экзаменнерин дужаап эгелээннер.

(Бистиң корр.).

КОМПЛЕКСТИГ ШИИТПИРЛЭЭР

Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилге чылы дооступ тур

СЭКП-ның XXV съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның июль, ноябрь (1978 ч.) Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, партияның Кызыл райкому ажылчы чоннуң политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгезин удуртуруун экижидип, оон утка-шынарын, идей-теоретиктиг, методиктиг деңнелин бедидеринче кичээнгейни салып келген.

Өөредилге чылының эгезинде районнуң ажыл-агыйларының партия эге организацияларының коммунистериниң ниити хуралынга «СЭКП-ның XXV съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидеринге ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезиниң ролюн күштелдирер талазы-биле Башкирияның партия организацияларының ажылының дугайында» партия ТК-ның доктаалдарын сайгарып, кичээлдериниң массалыг болгаш организастыг болурун чугаалашкан. Ол ышкаш партия райкомунуң бюрозунга СЭКП-ның XXV съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр идей-кижизидилге айтырыгларын комплекстиг боттандырар талазы-биле «Шамбалыг» совхозтуң партбюрозунуң ажылын чугаалашкан.

1978—79 өөредилге чылында районда шупту 98 политшколаларда болгаш семинарларда 2305 дыңнакчы хаара туттунган. Оларның иштинден 638 кижи коммунистер болуп турар.

«Х Улуг хурал», «Тиилелге» совхозтарның парткомнары, КМК-1317-де, районда партия эге организациялары политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң канчаар чоруп турарын доктаамал хынап, пропагандистерниң ажылын өй-өйлеп дыңнап келген. «Сайзыраңгай социализмниң Конституциязы» деп курсту политиктиг, экономиктиг өөредилгелерниң болгаш коммунистиг күш-ажыл школаларында шупту 1912 дыңнакчы долузу-биле өөренген. СЭКП ТК-ның июль, ноябрь (1978 ч.) Пленумнары, Москваның Бауман соңгулда округунуң соңгукчулары-биле ужуражылгага болгаш ТК-ның Пленумнарынга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң чугаалары өөредилгеге кол черни ээлээн.

Эртип турар өөредилге чылында районнуң партия организациялары «СЭКП-ның XXV съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр партия өөредилгезиниң сорулгаларының дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын амыдыралга боттандырып, өөренип турган материалды коллективтиң ажыл-херээ-биле холбаарынче, дыңнакчыларның ботидепкейин көдүреринче кичээнгейни угландырып келген.

Пропагандист кадрларның билиг-мергежилин доктаамал бедидер ажыл өөредилгениң шынарлыг болурунга улуг ужур-дузалыг. Пропагандистерниң чурттап, ажылдап турар чериниң аайы-биле семинарлар эрттирери чаңчыл апарган. Бо өөредилге чылында пропагандистер семинарын «Тиилелге», «Шамбалыг», «Кара-Хаак», «Суклак», «Х Улуг хурал» совхозтарга, Черби, Элегес-Аксы, Каа-Хем. Кунгуртуг суурларга ийиден дөрт удаа организастап эрттирген.

«Социализм болгаш күш-ажыл», «Удуртукчунуң күш-ажылы» деп курстарны өөренип турар семинарларның пропагандистериниң район масштабтыг семинарын март айда база эрттирген.

Политиктиг, экономиктиг өөредилгени чер-черде организастап турарында четпестер барын демдеглээр апаар. Өөредилгениң идей-теоретиктиг болгаш методиктиг деңнелин бедидер талазы-биле ажылдың четпезинден чамдык школаларга, семинарларга кичээлдерни эреңгей эрттирер, теманы хандыр сайгарбас, өөредилгени практика-биле холбавас чоруктар бар турган. Оон чижээнге «Тере-Хөл», «Кара-Хаак» совхозтарны адап болур. Ук ажыл-агыйларның удуртукчулары-биле айтырыгны чугаалажып, чогуур хемчеглерни алган соонда, өөредилгениң дээштии экижип, ол бүдүрүлгениң ажыктыын, ажылдың шынарын бедидериниң, социалистиг чарышты дээштиг организастаарының кол өзээ апарган.

Пропагандист даалгазын ак сеткилдиг күүседип, кичээлдерге бүдүрүлгениң мурнакчыларының байлак дуржулгазын ажыглап, кичээлдерге эки белеткелдиг кээп турарлар эвээш эвес. Оларга «Тиилелге», «Шамбалыг», «Х Улуг хурал» совхозтардан Ю. Моңгуш, К. Хертек, В. Чарт-оол, Н. Бормотова, КМК—1317-ден В. Чемелев, КМК—2-ден В. Толпышев, райподан В. Новикова оларны хамаарыштырып болур.

Бо өөредилге чылында малчыннар ортузунга экономиктиг өөредилге организастыг эрткен. «Х Улуг хурал» совхозтуң № 1 хойжу бригадага өөредилге үзүктел чок эртип келген. Малчыннар ортузунга социалистиг чарышты организастаарынга политиктиг, экономиктиг өөредилге дээштиг салдарны чедирип турар. А. Содунам чүс хойдан 115, Ч. Чамзын чүстен 110 хураганны менди доруктуруп, социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чоруп орарлар. Малдың чаш төлүн бүрүн камгалап доруктурар талазы-биле хойжу бригадалар аразынга калбарган социалистиг чарышка ук бригада (бригадири, пропагандист Ч. Серен-Доржу) тиилекчи болган.

Экономиктиг өөредилгениң болгаш коммунистиг күш-ажыл школаларының дыңнакчылары күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле кээр шимчээшкинге активчи киржип турар. Ниитизи-биле политиктиг чырыдыышкынның 36 школаларының дыңнакчылары коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп бедик ат дээш демисежип турар.

Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң курстарын доосканы чамдык эштер, чурттуң дээди болгаш ортумак өөредилге черлеринче кирериниң шылгалдаларын чедиишкинниг дужааган. Чижээлээрге, Б. Седип Кызылдың кодээ ажыл-агый техникумунда бот-өөредилге-биле, В. Ооржак Красноярскиниң кодээ ажыл-агый институдунда өөренип турар. СЭКП обкомунуң чанында марксизм-ленинизм университединде Ч. Моңгуш, М. Моңгуш, Т. Хертек, А. Сүгдер-оол олар чедиишкинниг өөренип турар.

Чылдан чылче бүдүрүлгениң мурнакчыларының санының көвүдеп турары өөрүнчүг. Аңгы-аңгы мергежилдиң кижилери — бүдүрүлгениң мурнакчылары районда эвээш эвес. Күш-ажылдың хоочуну, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, «Тиилелге» совхозта хову бригадазының бригадири Д. С. Дандар, КМК—1317-де дашчы-бетончу С. С. Белоусов, «Шамбалыг» совхозтуң механизатору Д. Ш. Түлүш, «Х Улуг хурал» совхозта саанчы Л. Демир-Хая, ол-ла совхозта хойжу А. Содунам болгаш өскелерниң-даа чуруун районнуң Хүндүлел самбыразындан көрүп болур.

СЭКП ТК-ның чоокта чаа үндүргени «Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам күштелдирер дугайында» доктаалды районнуң совхозтарының партия комитеттери, бүдүрүлгелерниң, организацияларының партия эге организациялары боттарының ажыл-херектеринге удуртулга болдуруп, ында айыттынган айтырыг бүрүзүн комплекстиг шиитпирлээр хемчеглерни ап турар.

О. ШИВИТ-ООЛ.

СЭКП Кызыл райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы.

Мээң чуртум—мээң чонум

КОВАРДАКТЫҢ ШӨЛҮ

— Кырган-авай, школа музейинге биске сээң дугайыңны чугааладылар — деп, чеди харлыг Паша өрээлче кире халып келгеш, өөрүшкүлүг чугаалаан.—Ында сээң чуруун бар-дыр. Сени чурттуң баштайгы херээжен трактористериниң бирээзи деп бижип каан чорду...

Чартык чүс чыл стажтыг коммунист, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры ажылчын херээжен Прасковья Ивановна Ковардактың салым-чолу кайгамчыктыг. Кубаньның өске-даа хөй-хөй өскүстериниң ышкаш, ол аныяк уругнуң бажыңы хову турган; тараачын уруглар аңаа өске улустуң чылгызын кадарып өскен. Улуг Октябрь чаартылганы болдурган. Суурга коллективизация эгелээн. Паша колхозка бир дугаарында кирген. Трактористер курузунга-даа бир дугаарында бижиткен. Ынчан ол он алды харлыг турган. Шилип алган оруу ындыг-ла тодаргай эвес турган боор чадавас. Ынчалзажок оон өскээр кылыр арга чок деп уруг боду ынчаар медереп турган. Трактор—ол дээрге аңаа-ла эчис сорулгазы эвес-тир. Ооң-биле кады көдээге чаа, көңгүс өске амыдырал эгелээн. Совет эрге-чагырга ол ышкаш ындыгларны боттарының хууда салым-чолунуң ээлери кылып кааны аңаа эвес-ле болгай.

Паша Ковардак баштай кожукчулап ажылдап, бар-ла шаа-биле кызып турган. Чай кадында-ла тракторнуң рулюндан сегирип алыр. Машинаның мырыңай бичии ээриилдеринге чедир өөренип алган. Тарылганың изиг түлүк үезинде механизаторларның бирээзи аарый бергенде, Паша оон тракторунга бүзүрелдиг-биле олуруптукан. А ийи чыл эрткенде «чаң эвес чаңныг уруг» олаа-чоокка билдингир апарган.

Кубаньның болгаш Донның колхозчулары 1935 чылдың декабрьда боттарының чаңгыс чер-чурттуу ат-сураглыг уругну дүжүткүр чоруктуң мурнакчыларының, трактористерниң болгаш машинистерниң Бүгү-эвилел чөвүлел хуралынче чоруткан. Кремльдиң Улуг ордузунуң индиринден Паша Ковардак чурттуң эң шыырак трактор бригадаларын чарышка кыйгырган. Старо-Бешеводан келген бодунуң сураглыг аттажы Прасковья Ангелина-биле база аңаа ужурашкан.

Сөөлзүредир, 1938 чылда, баштайгы тараачын механизатор-кыстар Паша Ангелина, Паша Ковардак болгаш Мария Мухортова олар: «Өннүктеривис чүс муң кыстар — тракторже!» деп кыйгырыгны үндүрген. А ону деткээн кыстар оон ийи катап хөй болган. Ооң соонда Паша академияга өөренип алгаш, агроном, МТС директору болуп ажылдап турган. Дайынның чылдарында токарь станогунга турупкан.

Москва чоогунда В. И. Ленин аттыг мурнакчы совхозтуң садынга Прасковья Ивановна-биле ужуражы бердивис. Ол шагда-ла пенсияже үнген, ынчалзажок маңаа эптиг-ле кээр: ында ыяш бүрүзүн ол олуртуушкан, чүге дээрге, ол аңаа амыдыралының чээрби беш чылын эрттирген болгай. Прасковья Ивановна совхозка баштай чедип келгенде, кат-чимистиг ыяштарны чүгле чүс гектарга олурткан турган, а ам—муң ажыг гектарда.

Суурнуң амыдыралын үе таныттынмас кылдыр өскерткен.

— Ам бистиң квартиравысты көрүңер даан—деп, Прасковья Ивановна чугаалады.— Дөрт өрээл. хоорайныы дег эптиг. А ындыг квартиралар совхозта чүс-чүс. Көдээде бүдүн хоорай тургустунган. Боду клубтуг, магазиннерлиг, столоваялыг, уруглар садтыг... Бистер шаанда ол дугайын чүгле күзеп турган бис.

Ооң ажы-төлүнүң салым-чолу база чырыткылыг. Улуг уруу Люба—эмчи. Бичези Татьяна—инженер. Уругларының уруглары өзүп орар. Оларның бирээзин кырган-аваазынга алдар болдуруп, Паша деп адаан.

Н. КОСАРЕНКО.
СЭТА-ның корр.

Москва.

ПАРТАЖЫЛДАКЧЫЛАРНЫҢ ӨӨРЕДИЛГЕЗИ

СЭКП Тыва обкому партия хоорокомунуң болгаш райкомнарның организастыг килдистериниң эргелекчилериниң үш хонук семинар-өөредилгезин организастап эрттирген.

Баштайгы хүнде олар «Партийжи-организастыг ажылды улам ыңай сайзыраңгайжыдар талазы-биле СЭКП хоорокомунуң база райкомнарының организастыг килдистериниң сорулгаларының дугайында» СЭКП обкомунуң партийжи-организастыг ажылдар килдизиниң эргелекчизи В. П. Суровтуң, «Партийжи комиссияларның ажылының ажыктыын бедидериниң дугайында» СЭКП обкомунуң чанында партийжи комиссияның даргазы Н. П. Федоровтуң, «СЭКП-ның XXV съездизи болгаш ВЛКСМ XVIII съездизи аныяктарның коммунистиг кижизидилгезиниң талазы-биле комсомол организацияларының сорулгаларының дугайында» ВЛКСМ обкомунуң бирги секретары Г. С-М. Иргиттиң лекцияларын дыңнааннар.

Оон аңгыда ол-ла хүн олар «Профэвилел организацияларынга партийжи удуртулганың болгаш ажыл-агый, культура тургузуушкунунга оларның ролюн бедидериниң дугайында СЭКП-ның XXV съездизиниң шиитпирлерин боттандырар талазы-биле партияның Караганда обкомунуң ажылының дугайында», «СЭКП ТК-ның доктаалын боттандырарынга холбаштыр СЭКП хоорокомунуң болгаш райкомнарының ажылының дугайында», «Партийжи документилерин долдурарының база статотчёттарның шынарын экижидер дээш контрольду күштелдирери, партия дадывырын чогуур өйүнде төлээри— коммунистиң Устав ёзугаар хүлээлгези» деп илеткелдерни дыңнаан. Бо айтырыгларга холбаштыр СЭКП обкомунуң харысалгалыг ажылдакчылары А. А. Зайцева, Л. А. Ларионова, В. И. Попов олар илеткелдер кылган.

Партийжи ажылдың мурнакчы дуржулгазын нептередип, ниитилештирерингe партийжи-организастыг ажылдың кабинеттериниң ролюнуң дугайында СЭКП Барыын-Хемчик, Тес-Хем райкомнарының организастыг килдистериниң эргелекчилери В. Д. Моңгуш, Л. С. Нурсат олар дуржулга солушканнар.

Семинарның ийиги хүнүнде оон киржикчилери «Хүлээп алган шиитпирлерни контрольдаары болгаш хынаары—ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга партийжи удуртулганың эң чугула чепсээ» деп СЭКП обкомунуң ниити килдизиниң эргелекчизи А. А. Ромашовтуң лекциязын дыңнаан.

Партийжи ажылдың перспективтиг болгаш агар планнаашкынының практиказының дугайында, коммунистерни кижизидериниң школазы— партия хуралдарының ролюн бедидериниң, номенклатурада кадрларының учёдунуң болгаш оларны депшилеринге курлавырлар белеткээриниң дугайында илеткелдер болган. Аңаа холбаштыр СЭКП Кызыл хоорокомунуң организастыг килдизиниң эргелекчизи В. А. Подругин, СЭКП обкомунуң ажылдакчылары А. С. Дембрел, С. Ы. Моңгуш чүве чугаалаан. Оон соонда партийжи-организастыг ажылдың чугула айтырыгларынга холбаштыр СЭКП-ниң чамдык райкомнарының организастыг килдистер эргелекчилери дуржулга солушканнар.

Семинарның киржикчилери делегей байдалының дугайында лекцияны дыңнааннар.

Дүүн, май 30-де, семинарның киржикчилери «Хожудап турарлар чок ажылдаар» дээш ростовчуларның дуржулгазын нептередир талазы-биле «Тыва кобальт» комбинаттың дирекциязының болгаш партия организациязының ажылының практиказын танышкан соонда, семинар ажылын дооскан.

СПОРТЧУ КОМИССАРЛАРНЫҢ ЧӨВҮЛЕЛИ

«Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам ыңай экижидер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын күүседир талазы-биле комсомол болгаш күш-культура организацияларының кадып чорудар ажыл-чорудулгазын күштелдирери, ССРЭ-ниң улустарының чайгы чедиги спартакиадазынга болгаш 1980 чылдың Олимпиада оюннарынга совет спортчуларны белеткээри — бо айтырыглар ВЛКСМ ТК-ның Олимпиадага белеткел баазаларында комсоргтарының семинарының кол кичээнгейинге турган. Ол семинарга девискээрлеринде Олимпиадага белеткелдин өөредилге-спорт болгаш белеткел-шенелде ажылының кол төптери турар ЛКСМ ТК-ларының, комсомол крайкомнарының болгаш обкомнарының секретарьлары база спорт болгаш камгалал-массалыг ажыл килдистериниң эргелекчилери, ол ышкаш ССРЭ-ниң Спорткомитединиң эргелелдер начальниктериниң кижизидилгелиг ажыл талазы-биле оралакчылары киришкен.

ВЛКСМ ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Спорткомитединиң инициативазын ёзугаар организастаан семинарның киржикчилериниң мурнунга ВЛКСМ ТК-ның секретары Д. Охромий, ССРЭ-ниң Спорткомитединиң даргазының оралакчызы А. Колесов, Күш-культураның Москва область институдунуң ректору, медицина эртемнериниң доктору, профессор, спорттуң алдарлыг мастери А. Воробьев, ССРЭ-ниң алдарлыг тренери Т. Петрухина, фигурлуг чуңгулаашкын талазы-биле чурттуң шилиндек командазының комсоругу А. Миненков болгаш оон-даа өскелер чүве чугаалаан.

ССРЭ-ниң шилиндек командаларынга шефтээшкиннерни организастаар, күш-культуржуларның болгаш спортчуларның ортузунга кижизидилгелиг ажылды чорудар талазы-биле ажылдың дуржулгазын семинарның киржикчилери солушкан. Олар «Комсомольская правда» солуннуң шаңналы дээш ГТО комплекизиниң хөй янзы маргылдааларынга чурттуң бирги чери дээш маргылдаа эрттирер талазы-биле Бүгү-эвилел оргкомитединиң хуралынга киришкеннер, Москвага болур Олимпиада-80-ниң кылып турар объектилеринге чорааннар.

СЭКП ТК-ның Пропаганда килдизиниң сектор эргелекчизиниң оралакчызы Б. Н. Рогатин семинарның ажылынга киришкен.

(СЭТА-ның корр.).

«ДАЙЫНЧЫ ДЕМ КАТТЫШТЫРЫЛГАЗЫН БЫЖЫГЛААНЫ ДЭЭШ» МЕДАЛЬДЫ ТУРГУСКАН

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму «Дайынчы дем каттыштырылгазын быжыглааны дээш» медальды тургузарын доктааткан. Медальдың дугайында дүрүмнү, ооң хевириниң тайылбырын бадылаан. Медальдың дугайында дүрүмде «Дайынчы дем каттыштырылгазын быжыглааны дээш» медаль-биле Варшава керээзиниң киржикчилери— күрүнелериниң, а оон аңгыда социалистиг өске-даа чурттарның болгаш найыралдыг күрүнелерниң шериг албаннылары, күрүнениң айыыл чок чоруунуң, иштики херектер органнарының ажылдакчылары, өске-даа хамаатыларын дайынчы дем каттыштырылгазын база шериг кады ажылдажылгазын быжыглаарынга ачы-хавыязы дээш шаңнаар деп айыткан.

Самагалдайда Сельхозтехника каттыжыышкынында токарь комсомолчу Леонид Оюн чүгле планныг онаалдаларны ажыр күүседип келген эвес, харын кылган продукцияның шынарын экижидер дээш демисежип турар, ынчангаш ооң чондуруп кылган кезектери эки шынарлыг. Ажылынга, хөй-ниитиниң херээнге идепкейлиг, амыдыралга төлептиг иичиге бо чылын коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп атты тывыскан.

ЧУРУКТА: токарь Л. Б. Оюн.
М. ТҮЛҮШТҮҢ фотозу.

«Тыва коммунэнергонуң» септелге мастерскаязының хоочуннарының бирээзи Тимофей Тимофеевич Богатыревтуң күш-ажыл стажы удавас бежен чыл чедер. Ол бо хүннерде-даа ажыл нормазын үргүлчү ажыр күүседип, оңгу беш чылдың мурнакчыларының одуруунда кирип турар. 1979 чылдың эрткен беш айларының болгаш май айның планныг даалгазын ол 115 хуу ажыр күүсеткен. Тимофей Тимофеевич пенсиялап үнгенден бээр сес чыл ажадаа берзе, ынак ажылын каап, төлептиг дыштанылгаже үнеринче ам-даа далашпайн турар. Ол — Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи, коллективте хүндүткелдиг кижилерниң бирээзи.

ЧУРУКТА: дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуну Т. Т. Богатырев.

А. БЕЛОГОРСКИЙНИҢ фотозу.

«АЗОВСТАЛЬ» ЗАВОДТА

ДОНЕЦК ОБЛАСТЬ. «Азовсталь» металлургия заводу баштайгы беш чылдарда туттунуп тургустунган. Ооң цехтери 1933 чылда Азов далайның эриинтеринге тургустунуп эгелээн. Ону Мурнуу Магнитка деп адаан. Ол кара металлдарның—шойнуң, каңның, сорттуг калбак болгаш дербелчин демирлерниң, рельстерниң Европада эң улуг бүдүрүкчүлериниң бирээзи.

Бүдүрүлгениң коллективи күрүнениң Шынар демдектиг демирлерниң бүдүрүлгезин сөөлгү чылдарда беш катап көвүдеткен.

«Азовсталь» заводка бүдүрген рельстер чурттуң бүгү демир-оруктарында, Москваның, Киевтиң болгаш Тбилисиниң метроларында салдынган.

ЧУРУКТА: ажыглаар хуусаазын узаткан рельстерни БАМ-че чүдүрүп чорудуп турары.

Л. САМСОНОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохроникаЗы).

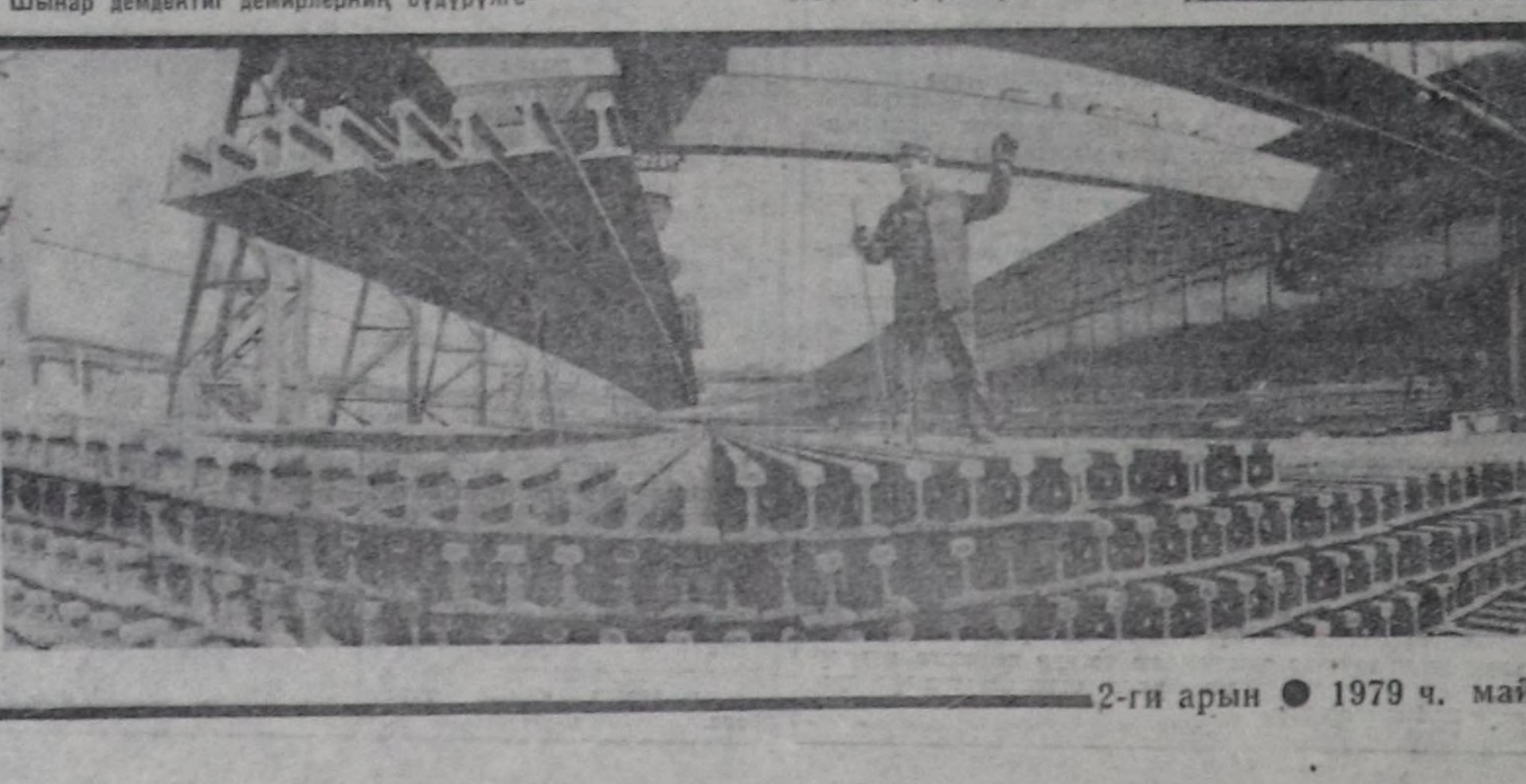

Хоорай, суурларның аян-шинчизи

БАЗА БИР ЧУГУЛА АЖЫЛ

Хоорай, суурлар болгаш өске-даа чурттакчылыг черлерниң чаагайжыдылгазы дээрге ажылчы чоннуң амыдыралын, күш-ажылын, дыштанылгазын экижидериниң база бир чугула кезээ, хүн бүрүнүң ажылы болуп турары билдингир болгай. Бо ажылдар улус депутаттарының Советтериниң, бүгү-ле ажыл-ишчилерниң ажыл-чорудулгазының база бир чугула адыры болуп турар.

Час келирге-ле боттарының хоорай, суурларын болгаш дыштаныр, ажылдаар черлерин, бажыңнарының даштын аштап-арыглап, ногаанчыдары ак-довуракчыларның чаагай чаңчылы болу берген. Ол ажылдарны чурттакчы чон бир демниг кылып доозупканда көөрге, хоорай артында-ла аныяксый берген ышкаш болур. Кудумчулар арыглаттынган, ногаанчыттынган, а дыштанылга болгаш күш-ажыл черлери чаагайжыттынган турда, чоннуң ажылдаар, дыштанырынга-даа таарымчалыг болур.

Ак-Довурак хоорай Совединиң бо чылдың мартта болган сессиязынга чаагайжыдылга айтырыын чугаалашкан болгаш хоорай, район Советтериниң соңгулда округтарының соңгукчуларының ол айтырыг талазы-биле чагыгларын хүлээп алган. Аңаа көрдүнген хемчеглерге хамаарыштыр часкы-чайгы болгаш күскү үелерде тудугжуларның, коммунал ажыл-агый ажылчыннарының база тудуг болгаш септелге бүдүрүлгелериниң шалыпчы күш-ажылын организастаарын, күш-ажыл кылып шыдаптар бүгү-ле чурттакчыларны, өөреникчилерни чаа скверлер салыышкынынче, оруктар септелгезинче, ыяштар болгаш чадаң үнүштер тарылгазынче, кудумчулар аштапгазынче мобилизастаарын планнааш, боттандырып чоруткан.

Сөөлгү үелерде хоорайның даштыкы хевири көскүзү-биле чаартынып экижээн: кудумчулар болгаш тротуарларны асфальтылаан, тудуг эргелелиниң болгаш ХПТУ-нуң чанында чаа скверлерни кылган, бүдүрүлге черлериниң чанын ногаанчыткан. хоорайга чечектер тарылгазын көвүдеткен.

Бо чылдың сентябрь айда хоорай болгаш В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинат тургустунганындан бээр 15 чыл болурун демдеглээр. Ол юбилейге таварыштыр хоорайывысты моон-даа артык чаагайжыдар болгаш ногаанчыдар сорулга-биле немелде социалистиг хүлээлгелерни алган болгаш хемчеглерни ап чоруткан бис. Апрель 10-дан эгелеп чаагайжыдылга айын чарлаан турган. Ол үе иштинде хооорайга эвээш эвес ажылдар кылдынган деп санап болур. Хоорайны он бир микрорайоннарга чарган болгаш тус-тус организацияларга быжыглаан. Боттарынга быжыглаан микрорайоннарга арыглал фабриказының, транспорт цегиниң, рудниктиң, АТБ-ниң, № 208 орук-ажыглал болгаш № 3 орук-тудуг участоктарының база өске-даа организацияларның коллективтери кылза чогуур ажылдарны чогуур өйүнде, шынарлыг кылып доосканнар. Планнаттынган черлерге уруглар ойнаар шөлчүгештерни болгаш спорт шөлдерин тургускан, а транспорт цегиниң коллективи ипподром оруун арыглааш, довурак төккен. Час дургузунда хоорайга ниитизи-биле 4500 ажыг дөс ыяштарны олурткан. Ам теплицада 60 муң чечектерни өстүрүп турар.

Чаагайжыдылга талазы-биле улуг ажылдар ленинчи субботник үезинде кылдынган. Хоорайны чаагайжыдар болгаш эки санитарлыг байдалды болдурар ажылдарга чурттакчыларны организастаарынга улуг дузаны кудумчу, бажың комитеттери чедирип турар. Чаагайжыдылга дугайын чугаалашкан ол сессияга хоорайның бүгү чурттакчы чонунга кыйгырыгны хүлээп алган болгаш «Эң дээре ногаанчыткан балкон, бажың, бүдүрүлге чери дээш» деп конкурсту чарлаан.

Бо талазы-биле кылдынган ажылдар бар-даа болза, четпес чүүлдер бисте чок деп болбас. Олуртуп, тарып алган ыяштарывысты, чечектер аймаан ажаап, суггарар болгай, а бисте суггарылга машиналары амга чедир чок. Ол ышкаш бажыңнарының девискээрин аштап, арыглавас, богун кудумчуже бедин төге бээр, ниити чурттаалганың дүрүмнерин сагывас ийи-чаңгыс чурттакчылар бар. Ындыгларны административтиг комиссияларның хуралдарынга тургузуп, хемчээп ап турар.

Чурттакчылыг черлерни чаагайжыдары, ооң бойдузун камнаары сезоннуг кампания эвес болгай. Бо ажылдарны чорударынга хөй-ниити организацияларының ролю улуг-даа болза, чурттакчы чоннуң талазындан ковчуг улуг дуза негеттинип турарын кижи бүрүзү билир херек. А кол-ла харысалга чер-чер Советтеринге, ооң күүскомнарынга, албан черлеринге болгаш бүдүрүлгелерге онаажыр ужурлуг. Ындыг болганда чедиишкиннер база бир-ле дугаарында олардан хамааржыр апаар. Чаагайжыдылга айтырыы Советтиң күүскомунуң, доктаамал комиссияларының болгаш хоорайның чурттакчы чонунуң хүн бүрүде ажылдарынга кол черни ээлээр ужурлуг.

З. МАНЧИНА.

Ак-Довурак хоорай Совединиң күүскомунуң даргазы.

Ногаажының булуңу

СОГУНАНЫ ТАРЫП ӨСТҮРЕРИ

Согуна — эң-не калбаа-биле тарап нептерээн ногаа культураларының бирээзи. Ол чорук оон үнелиг, амданныг, хоолулуг болгаш эм болур шынарлары-биле холбашкан.

Согунада азоттуг бүдүмелдер [illegible]—4,5 хуу, оларның 70 хуузу белени-биле шиңгээттинер, чигир аймаа—7—10 хуу боор турар. Бусталып үнер эфирлиг үстерниң бар болганының ачызы-биле согуна бактерицидтиг болгаш аарыгларның айыылдыг нептередикчилерин өлүрүп болур аргалыг. Антисептиг болур согуна суун ракты эмнээринге ажыглап турар. Атеросклерозту, тыныш органнарының, бүүректерниң аарыгларын эмнээринге согунаны эм кылдыр шаг-шагдан бээр-ле ажыглап келген. Согунаны ажыглаар чорук чем хайылдырыышкынынга чаагай салдарны чедирер.

Согуна аймагның үнүштеринден бөрбак согуна болгаш батун дээр хөй чылда үнер согуна эң-не хөй тарап нептерээн. Бөрбак согунаны чоң хөйү-биле ажыглап турар. Ажык хөрзүнге ону сортундан болгаш агаар-бойдустуң байдалдарындан хамаарыштыр чаңгыс чылдыг база хөй чылдыг культура кылдыр өстүрүп болур. Ийи чылда тарып өстүрерде, баштайгы чылында үрезинин тарып кааш, оон бичии бөрбак согуналарны алыр, а ийиги чылында ол-ла бичии согуналарны олурткаш, ынчан улуг согунаны алыр.

ҮРЕЗИНИНДЕН ТАРЫП ӨСТҮРЕРИ

Согуна олуртур хөрзүннү күстен эгелеп белеткээр херек. Ону олуртур участокка эки ирээн 0,2—0,4 тонна өдекти төккеш, черни 20—30 сантиметр ханы кылдыр хүүрек-биле базып коптарар. Эрте чазын ук участоктуң өл-шыгын хевээр арттырары-биле илиртээр.

Бир чүсчүк черге согунаны олуртурунуң бетинде 300—450 грамм аммиак селитразын, 600—900 грамм суперфосфатты, 600—900 грамм хлорлуг калийни төгер. Ооң соонда участокту тыртпа-биле үлдүредир азы хүүрек-биле коптара базар болгаш кырындан дескилей илиртээш, согунаны олуртур.

Олуртур мурнунда үрезинни чылыг сугга 2—3 хондур суп каар. Ынчан чылыг сугну доктаамал солуп турар. Азы 40 градус чылыг температуралыг сугга 8 шак дургузунда сугар. Ынчаар шыгыткан соонда үрезинни даштын кургадыр кевиргеш, тарып олуртур. Бир чүсчүкке 0,6—0,7 кг, азы бир дөрбелчин метрге 6—7 грамм онаажыр, ханызы 1,5—2 сантиметр кылдыр олуруглай олуртур. Бистиң республиканың байдалдарынга согуналарны майның 10—15-тен эгелеп тарып болур.

Эки сырый кылдыр үнзүн дээш, тараан согунаны ажаап хайгаараар херек. Үрезинден өзүмнерниң үнери кончуг оожум болур, ынчангаш оларны бок үнүштер дуй алы бээр. Ону барымдаалааш, согунаның өзүлдезиниң баштайгы үезинде хөрзүннү бок үнүштерден арыглап турары эргежок чугула. Ылаңгыя суггарганының азы чаъс чагганының соонда черни үлдүредип, бокту аштап турар.

Каан чайын участокту үргүлчү суггарар болгаш сывы дүрген өзүп үнзүн дээш, бир чүсчүкке 1—1,5 кг, азы бир дөрбелчин метрге 10—15 грамм онаажыр кылдыр аммиак селитразы-биле чемгерер.

Өзүлде үезинде сугга кончуг негелделиг болур. Ынчалза-даа дөзү бөрбайып өзүп келгенде база ажаап алырынга чедир суггарылганы, немелде чемгерилгени, черни үлдүредирин соксадыр. Ол үеде сывы ужар болгаш бүрүлери дүрген кадып калыр. Бүрүлер кургап кадарга, пластиктиг бүдүмел согунаның бөрбак дөзүнүң өзүлдезинче шилчиир. Ол үеде ажаалдадан негеттинер чүве болза, бок үнүштерни аштап арыглаары болур.

Бичии бөрбак согунаны августуң төнчүзүнде — сентябрьның эгезинде ажаап алыр. Согунаны каскаш, кургадыры-биле ол черинге каар. Кургай бээрге, сывын кезип кааптар. Сорттап аштаан бичии бөрбак согуналарны кадагалаар черге шыгжаар. Кадагалаар черниң температуразы 18 градус болур. Үрезин кылыр бичии согунаның чүсчүк черден дүжүдү 1,4—1,7 центнер чеде бээр.

БОРБАК СОГУНАДАН ТАРЫП ӨСТҮРЕРИ

Бир-ийи сантиметр хемчээлдиг сорттап каан бичии бөрбак согуналарны эки белеткээн хөрзүнге олуртур. 2—3 градус чылыг турда согуна өзүп үнүп эгелээр. Тарып олуртурун озалдадырга, согуна четчип бышпайн баар. Бистиң республиканың байдалдарынга ону майның баштайгы декадазында тарып олуртур.

Эрте олуртурга, өл-шыгы эки чылын согунаның дазыл системазы аажок сайзыраар, ол чорук бедик дүжүттү алырынга кончуг чугула.

Бичии бөрбак согуналарны олуругларның аразы 10—15 см, а үнүштерниң аразы—6—10 см кылдыр, бир чүсчүкке 5—10 кг кирер норма-биле тарып олуртур.

Өзүлдезиниң баштайгы үезинде согунаның бүрүлериниң дүрген үнерин хандырары эргежок чугула. Бүрүлери дүрген эки өзүп үнерге, бөрбак дөзү улуг, дүжүдү чаагай болур. Участоктуң бок үнүштерин хол-биле чулуп аштавышаан, ол-ла үеде хөрзүннү үлдүредир.

Баштайгы немелде чемгерилгеде бир чүсчүкке 500 грамм аммиак селитразын, бир килограмм суперфосфатты болгаш 300 грамм хлорлуг калийни төгер. Ооң соонда 10—12 хонук эрткенде 500 грамм аммиак селитразын, 500 грамм хлорлуг калийни төгер. Узап үнүп келген сыптарын сып каан турар, ооң башкы сывы улгадып узаарга, дөзүнде бөрбак согунаазы шоолуг өспестей бээр. Дөзүнде согунаазы улгады бергенде, ажаалда чорударын соксадыр. Ооң соонда согунаны үстүнде айытканы ышкаш, ынчаар ажаап алыр.

А. СИРОТИНА,
агроном.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ХААРА ТУТПУШААН

Варшава керээзиниң киржикчилери күрүнелерниң даштыкы херектер министрлериниң комитединиң хуралының дугайында дыңнадыгда кирген тайбың, чаа инициативалар янзы-бүрү чурттарның политиктиг болгаш хөй-нийти неску ажылдакчыларының, делегейниң калбак хөй-нийтизиниң кичээнгейин хаара тутпушаан.

НЬЮ-ЙОРК. Варшава керээзиниң чурттары тайбынче болгаш чепсеглениишкинни дужуреринче, АКШ-тың болгаш НАТО кежигүннери өске-даа күрүнелерниң удуртукчуларынче углаңган чаа эгелекчи саналдарын үндүрүп уламчылавышаан. Ынчаарга тайбынны болгаш күрүнелерниң национал айыыл чок чоруунуң магадылалдарын хандырар талазы-биле хемчеглер алырын сааладып турар кара чаңгыс чүве чүл дээрге, ук блоктуң социализм чурттарының саналдарынга уткуштур бээр хөөн чогу-дур деп, «Дейли Уорлд» солун Варшава керээзиниң киржикчилери күрүнелерниң даштыкы херектер министрлериниң комитединиң хуралының шиитпирлериниң дугайын дыңнатпышаан бижээн.

БОНН. Быжыг тайбынны хандырар, дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырып үргүлчүлээр, чепсеглениишкинни дүжүрер дизе, амгы үеде Европада болгаш бүгү делегейде бүгү таарымчалыг чүүлдер бар. Герман компартияның Даргазы Г. Мис Боннга болган парлалга конференциязынга ол дугайын медеглээн.

Варшава керээзиниң киржикчилери күрүнелерниң даштыкы херектер министрлериниң комитединиң Будапештиге чоокта чаа болган хуралынга үндүрген тайбың саналдарынга чогаадыкчы харыыны ГФР-ниң бээрин бистиң чуртувустуң эрге-ажыктары негеп турар деп, ол чугаалаан. Хельсинкиге болган нийти-европейжи чөвүлел хуралдың киржикчилериниң аразынга бот-боттарынга удур ядролуг-даа, анаа-даа боо-чепсекти баштай ажыглавазының дугайында керээни чарарының дугайында саналдар Европага тайбынны хандырарынга онза ужур-дузалыг деп, ооң-биле холбаштыр Г. Мис онзалап демдеглээн.

ХЕЛЬСИНКИ. Варшава керээзиниң киржикчи күрүнелериниң даштыкы херектер министрлериниң комитединиң Будапештиге болган хуралының шиитпирлеринге бис, финнер, сеткил ханыышкыны-биле байыр чедирип турар бис деп, СЭТА-ның корреспондентизинге интервьюзунга Финляндияның улузунуң Демократтыг эвилелиниң парламент фракциязының даргазы Ярмо Вальстрем медеглээн. Тайбынны болгаш чавырлыышкынны быжыглаарынга дузалаары-биле, чавырлыышкынны узук-соксаал чок болдурар база ону делегейниң бүгү районнарынче нептередир дээш Совет Эвилели болгаш Варшава керээзиниң киржикчилери өске-даа күрүнелер хөй чылдарның дургузунда улуг күжениишкиннерни үндүрүп келген.

Будапештиге кылган саналдар чавырлыышкынның хөгжүдериниң оруунга тодаргай базымнар болур. «Соок дайынның» кыпсыкчылары чүнү-даа кылып тураа, кижи төрелгетен ол сараадыг оруктап чоруур.

(СЭТА.)

СОЙГАЛАП ИЛЕРЕДИР

ДАМАСК. (СЭТА). Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң комиссиязы бодунуң ажылын ында эгелээн. Израильдиң эжелекчи политиказының түңнелинде болгаш 1967 чылдан бээр эжелеттирген араб девискээрлерге израиль суурларны тургусканының соонда тургустунуп келген байдалды ол комиссия өөренип көөр. Хуралга чүве чугаалааш, Сирияның төлээлекчизи, САР-ның ДХМ-ниң делегей организацияларының килдизиниң эргелекчизи Хейсам аль-Килани Сириядан эжелеп алган Голан бедиктериниң чоогунда Тель-Авивтиң кем-буруулуг херектериниң дугайын чугаалаан. Израиль эрге-чагыргалар оон ол черниң чурттакчыларының хөй кезиин үндүр ойлаткаш, оларның байыңнарын үрээн болгаш оларның орнунга боттарының суурларын тургузуп алган. Ол хөделиишкиннер Израильдиң эжелекчи чүткүлдериниң дугайын тодаргайы-биле херечилеп турар деп, оратор онзалап демдеглээн.

Комиссияга эргежок чугула информацияларны чыып алыры-биле ол делегацияның эжелеттирген черлерже баарын Израильдиң чөпшээревезин билдингир болгай.

МЕДЭЭЛЕР

◎ ЖЕНЕВА. Стратегтиг шаап халдаар чепсектерни кызыгаарлаар талазы-биле совет-америк чугаалажыышкыннарда ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың делегацияларының баштыңнарының ужуражыышкыны аңаа болган.

◎ **БЕЙРУТ.** Палестин революциязының Дээди шериг чөвүлелиниң болгаш Айыыл чок чорук чөвүлелиниң каттышкан хуралы аңаа Палестинаның хостаарының организациязының күүсекомунуң даргазы Я. Арафаттың удуртулгазы-биле эрткен. Палестин информация агентилели ВАФА-ның дыңнатканы ёзугаар алырга аңаа Ливанның мурнуу чүгүнде Израильдиң соксавайн турар халдаашкыннары-биле болгаш ол девискээрлерде чурттап турар палестиннерниң айыыл чок чоруун хандырары-биле холбашкан айтырыгларны чугаалашкан.

Фотоатлас СТАМБУЛ

●

Турцияның Стамбул хоорай делегейде эң бурунгу хоорайларның бирээзи, чурттуң улуг үлетпүр, садыг-саң болгаш культура төвү. Хоорай Босфор өдүгүнүң Азияда болгаш Европада эриктеринде туруп турар.

Хоорайның эрги кезээ бурунгунуң улуг тураскаалдары-биле алдаржаан. Ол тураскаалдарның аразында Ак-көк мечеттиң суургалары, Айя-София деп христиан дуганы, Топ-Капы деп султан ордузу эң-не сураглыг.

А кожазында кудумчуларга хүнүң баштайгы херелдери-биле кады хоорайның даш-шимээниг амыдыралы эгелээр. Кафелер, улуг эвес садыглар ажыттынар, оларның ээлери боттарының бараанарын кудумчуга делгептер, ол черниң чүък дажыкчылары төнмес-батпас шуужа бээрлер. Ооң соонда албан черлери, банкылар ажылдап эгелээр, улуг магазиннер ажыттынар.

ЧУРУКТАРДА: хоорайның кудумчузунда; шаанда султанның ордузу, амгы музей бажыңының оаарында.

М. БАРАНАУСКАСТЫҢ фотолары.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

●

ГРЕЦИЯНЫҢ ХАМААРЫШПАС ЧОРУУНГА УДУР

АФИНЫ. (СЭТА). Европаның экономиктиг нийтилежилгезинге Грецияның шуут кирериниң ёзулалы грек найысылалга май 28-те болган. «Нийти рынокка» чурттуң каттыжарының дугайында керээге Грецияның президентизи К. Цацос ат салган.

Афиныга болган байырлалга Францияның президентизи, Европаның экономиктиг нийтилежилгезиниң өске чурттарының премьер-министрлери болгаш даштыкы херектер министрлери четкилеп келген.

Ынчангаш 1981 чылдың январь 1-ден эгелээш, Греция ол нийтилежилгениң онгу кежигүнү апаар. Шилчилге үезин 5 чыл хуусаалыг кылдыр доктаадып тургускан.

Ынчалза-даа Барыын чүк парлалгазының демдеглеп турары-биле алырга, «Нийти рынокка» Грецияның киргени «рыноктуң» шиитпирлеп турарындан хөй саңныг айтырыгларны тургуза бээр.

Амгы үеде «Нийти рынок» чурттарында 6 млн. ажыг ажыл чоктар бар деп ооң-биле холбаштыр парлалга сагындырган. Ол бөлүглежиишкинге Грецияның каттышканы чурттуң экономиказының бүгү талаларынга салдарлыг болур болгаш ажылчы чоннарның кризистиг берге байдалын улам-на нарыыдадыр. Үлетпүр, кодээ ажыл-агыйы, банк системазы, транспорт, үүрмек бүдүрүкчүлер националдар аразының улуг монополиялары-биле демисежип шыдавас болгаш даштыкы капиталдан улам-на улуг хамаарылгалыг болу бээр.

«Нийти рынокка» чурттуң киргенинге удурланыышкын шимчээшкинни Грецияда калбарып чоруткан. Ону Грецияның Коммунистиг партиязы баштаан. «Нийти рынокка» каттышканы чаңгыс-даа айтырыгны шиитпирлеп шыдавас деп, ГКП ТК-ның Чингине секретары Х. Флоракис медеглээн. «Ол болза Грецияның хамаарышпас чоруунга чаа күштүг согуг болур» — деп, ол онзалап демдеглээн.

АКШ: эрге-чагырга дээш демиселдиң эгези

ВАШИНГТОН. (СЭТА-ның корр.). АКШ-ка президент соңгулдаларынга чедир амдаа бүдүн чартык чыл бар, ынчалза-даа Ак бажыңга болгаш конгресске контроль дээш болур демиселге белеткел кидин түлүк эгелей берген.

Мурнукузу ышкаш эрге-чагырга дээш кол демисел америк буржуазияның эң улуг ийи политиктиг бөлүктериниң — демократтыг болгаш республиканчы партияларының аразында боор турар. Амгы үе-чадада 1976 чылда болган соңгулдаларга аштырганын эдип алыр деп чүткүп турар республиканчылар онза идепкейжип бергеннер. Бо чылдың эгезинден бээр ол партияның 6 төлээлекчилери боттарының кандидатуразын президентиниң албан-дужаалынга идип үндүрер дээш демисежиринге белениниң дугайын медеглээннер. Оларның аразында Техас штаттың губернатору чораан Дж. Конналли, ТРЭ-ниң директору чораан Дж. Буш, сенаторлар Г. Бейкер болгаш Р. Доул, конгрессмен Ф. Крейн бар. Боттарының политиктиг күзелдериниң дугайын албан аайы-биле чарлаваан-даа болза, президент чораан Дж. Форд болгаш Калифорнияның губернатору чораан Р. Рейган соңгулда мурнунуң демиселин база идепкейлиг чоруда бергеннер.

Республиканчыларның кандидаттары монополияларның талазындан саң-хөөнүң хөй деткимчезин ап турар. Соңгулда кампаниязының фондузунга ам безин 4 млн. долларны чыып алган. Чүгле чаңгыс Дж. Конналлиниң сейфизинде «Локхид», «Мобил ойл», «Стандарт ойл», «Армко стил» болгаш өске-даа нефть база шериг-үлетпүр монополияларының «дузалааны» 1,2 млн. доллар бар.

Демократтарның аразындан амдызында кым-даа бодунуң кандидатуразын президентиниң албан-дужаалынга дешшидериниң дугайын албан ёзузу-биле чарлаваан. Бүгү нийтиниң бодап турары-биле алырга, ындыг кандидат амгы президент Дж. Картер болур. Бир эвес президентиниң алдар-ады мурнукузу ышкаш кудулап бадар, а баксырап турар экономиктиг байдал соңгулдаларга ооң тиилелгезин чигзиндириглиг болдуруптар болза, демократтарның өске төлээлекчизи кандидатуразын идип үндүрүп кээп болур.

Чоокта чаа демократтарның контрольдап турары конгресс президентиниң энергетика программазын хүлээп албаан. Ону ында Дж. Картерниң политика талазы-биле улуг аштырыышкыны кылдыр үнелеп көрген. Америк чурттанчы чоннуң эң-не ядыы кезектериниң, ооң иштинде национал биче улустарның байдалын чиигедир дугайында соңгулда мурнунда аазаашкыннарын уткан болгаш «улуг бизнеске» ажыы-биле барааң болурунуң оруунче шилчип кирген администрацияның иштики политиказынга таарышмас чорук партияның иштинде калбарган. Чоокта чаа конгрессмен-демократтарның бөлүү партияның удуртулгазынга өскерлиишкиннерни чедип алыр дээн сорулга салып турар «Демократтыг альтернативтер дээш коалицияны» тургусканының дугайын чарлааннар.

Республиканчыларның аразында сандараашкын болгаш демократтарның хүрээлеңинде аңгыланыышкын күштелген деп, соңгулда мурнунуң эге чадазында Каттышкан Штаттарның кол партияларында байдалды ол черниң хайгааракчылары ынчаар үнелеп көргеннер.

Ю. ЛЕВЧЕНКО.

ХЕНГ САМРИННИҢ ИНТЕРВЬЮЗУ

МАДРИД. (СЭТА). Кампучияга нептередип турган «культура революциязының» методтары бистиң чуртувустуң ийи миллион ажыг кижизин чидирериңге, ооң экономиказының, чаңчылдарының болгаш культуразының дорайтап баксыраарынга чедирген деп, Испанияның Компартиязының органы «Мундо Обреро» солунга интервьюзунга Кампучия Улус Республиканың Улусчу-революстуг чөвүлелиниң даргазы Хенг Самрин медеглээн.

Амгы үеде бистиң улузувус улуг бергедээшкиннерге таварышкан. Чугула айтырыгларның бирээзи болза рис шөлдерин катап тургузары болур. Пол Поттуң талалакчыларының үрегдеп кааны ирригация каналдарының системазын катап тургузары үр үени ээлээр. Бисте эмчилер, инженерлер, башкылар чедишпес, чурттаар бажыңнар айтырыы чидиг-биле тургустунуп келген. Школалар бар түр суурларны тудуп турар бис, ээлээш үе эрткен соонда дээди өөредилге черлерин ажыдар бис деп, ол чугаалаан.

Таиланд кызыгаарын дамчыштыр даштыкыдан дузаламчы ап турар Пол Поттуң талалакчыларының аңгы-аңгы бөлүктери чуртта хөделип турар. Ол дээрбечи бөлүктерниң артынчыларын каттыштырарын кыдаттар оралдажып турар.

Мавританияның премьер-министриниң өлгени

ДАКАР. (СЭТА). Ужар чүүл катастрофазының түңнелинде Мавританияның премьер-министри Ахмед Ульд Бусейф май 27-де өлген деп, ында чарлаан. Ооң баштааны мавритан делегация олурган самолёт Дакарның чоогунга элезинниг шуурганга таварышкан болгаш далайга кээп дүшкен. Барыын Африканың чурттарының экономиктиг нийтилежилгезиниң кежигүннери чурттарының күрүне болгаш чазак баштыңнарының конференциязынга киржир дээш бар чыткан делегацияның составынга Мавританияның саң болгаш садыг министри Мулей Мухаммед, албанның өске-даа кижилери кирген турган.

Нуакшоттан кээп турар медээлер ёзугаар алырга, Мавританияда дөртен хонуктуң национал кажыдалын чарлаан.

ВЬЕТНАМГА ТАЙБЫҢ ХЕРЕК

ПМА-га интервью

Даштыкы чурттарның улустары-биле найыралдың болгаш эп-сеткил каттыштырылгазының Вьетнам комитединиң президиум кежигүнү Нгуен Тан Ле Москваага чораан барган. ПМА-ның корреспондентизи Андрей Правовка ооң берген интервьюзун номчукчуларның кичээнгейинге бараалгаттывыс.

АЙТЫРЫГ: Улустар аразынга тайбынны быжыглаар дугайында сорулганы бодунуң кол сорулгазы болдурган Вьетнам Социалистиг Республиканың организациязының төлээлекчизи болгай силер. Барыын күрүнелерниң калбак информация органнарының нептередип турары Вьетнамның «дайынзырак чоруу» дээр чугаа дугайында чүнү чугаалап болур силер?

ХАРЫЫ: Ол дээрге аарыг баштан кадык бажыче чая каар дээн оралдажыышкыны-дыр. Вьетнам улус ам дөртен чылдар дургузунда дайылдажып турар деп чүвени бодап-даа көрүңер даан. Француз колонизаторлар, япон милитаристер, америк империалистер бистерни дискек кырынга сөгүртүрүн оралдаштылар. Бистиң чонувуска, мээң чуртумнуң улус ажыл-агыйынга олар санап четпес чидириглерни болгаш когаралдарны таварыштырганнар. 1975 чылда тиилелгени чедип алдывыс. Чурттуң мурнуу кезээ хостаттынган. Качыгдал-човулаң адырылбастаан чуртувуста амна тайбың келди дээрзинге чоп идегей берген. Катап тургузуушкун ажылдарын кылып эгелей бердивис. Заводтарга, тудугларга, кодээ ажыл-агыйга кижилер амырдыжын бодавайн ажылдап турдулар. Ынчалзажок чаа эжелекчи халдаашкын база катап бистерниң кырывыска диргелди. Бо удаада пекин гегемонистер халдап келдилер. База катап чүс-чүс школаларны, эмнелгелерни, көвүрүглерни буза тепсип, өрттедип туруп бердилер. Ол бүгүнү бистер күзээн бис бе? Бистиң «дайынзырак чоруувус» ооң чылдагааны болганы ол бе? Чок, ындыг эвес. Пекинчи чагырыкчыларның Азияга тергиидекчи болур дээн чүткүлүнге моондак болган Вьетнамны «кезедир» дээн чүткүлүнден ол чылдагаанны дилээр херек. Гегемонистерниң эрге-ажыктары империалистиг улуг күрүнелерниң эрге-ажыктары-биле дүгжү берген. Оларның аразында сүлчээ тургустуна берген.

АЙТЫРЫГ: Шак бо чугула айтырыгга элээн тода доктаап көрүңерем.

ХАРЫЫ: КУР-нуң чагырыкчы бөлүктери Азияга оларның улуг күрүнезирек чүткүлүнге удур туруп турар ССРЭ-ге, Вьетнамга болгаш өске-даа күрүнелерге удур боттарының күчүлүг согукчу күжүн тургузарынче чүткүп турарлар. КУР-нуң Күрүне чөвүлелиниң даргазының оралакчызы Дэн Сяопин Вашингтонга болгаш Токиога чоруп тура ол идеяны дорт саналдаан. Каттышкан Штаттарның-даа, Японияның-даа башкарыкчы кижилери ол саналды болур-чогууру-биле хүлээп көргеннер. Азияга тургустунар чаа дайынзырак блоктуң (Вашингтон—Токио — Пекин) дүрзүзү чуруттунуп коступ кел чыдар.

ВСР-ге удур дайынзырак үүлгедиини боттандырып тура, кыдат удуртукчулар кандыг-даа чепсектерни оларга бээринден корткан херээ чок, чүге дээрге олар ону социалистиг күрүнелерге удур ажыглаарынга белеңнер дээрзин көргүзериң күзээннер.

Ынчаарга КУР-нуң чагырыкчы бөлүктериниң өскүткен эжелекчи чоруу Барыын чүк күрүнелерин коргудуп турар. Эжелекчиниң аажызының кандыызын баш бурунгаар билир арга чок. Шаанда Мюнхенге кылдынган сүлчээ гитлерчи аг-шеригниң Барыын чүкке эжелээшкиннерин соксадып шыдаваан-на болгай. Пекин, боо-чепсекти четчирип-биле мөөңнеп алгаш, амгы үеде, байдалдың эргежок чугула апарганындан чашпаалап-чаннып турары холдарны ызыргылап, Азияда америк болгаш япон эрге-ажыктарга удур халдап эгелей бээри магат чок. Кыдат чагырыкчы бөлүктериниң улуг күрүнезирек хоочулуу, бүгү делегейниң ээлери болуксаар күзелдии билдингир-ле болдур ийин.

АЙТЫРЫГ: Вьетнам улустуң мурнунда кандыг кол-кол сорулгалар туруп турарыл?

ХАРЫЫ: Бистиң кол-кол сорулгаларывыс — социалистиг тургузуушкунну уламчылаары, төрээн чуртувусту камгалаары. Бо сорулгалар аразында тудуш холбаалыг. Тайбың күш-ажылга идегелдиг шериг херек дээрзин бистер эки билип турар бис. А улус ажыл-агыйын катап тургузарының талазы-биле ажылдар бисте, ылаңгыя чурттуң мурнуу кезээнде, аажок улуг хемчээлдерлиг.

АЙТЫРЫГ: Чуртуңарның мурнуу кезээнде байдалдарның дугайын элээн тодаргай чугаалап берип болур силер бе?

ХАРЫЫ: Америк эжелелдиң аңаа арттырып кааны каракка чаржынчыг үре-түңнелдеринге таварышкан бис: муң-муң өрттенген суурлар, хуюктадырар бомбалаашкыннарның изи — кандыг-даа амыдырал узуткаттынган девискээрлер. Эң-не берге ажыл — кижилер-биле ажыл болган. Ылаңгыя Сайгонга (амгы Хошимиңге). Американнар Сайгонну «Барыын чүктүң делгелгези» кылырын оралдашканнар болду. Кем-херек үүлгедиишкиннери, наркомания (чижээ, кара-таакпы тыртары), аңгыннаашкын, ажыл чок чорук баштады буржуаз нийтилелдиң бүгү-ле кем-багы шуптузу ында нептерээн. Муң-муң кижилерни ажыл-биле хандырары негеттинген. Америк солдаттарының араатаныг үүлгедиишкиннеринден дескеш, боттарының төрээн суурларын каапкаш келген дыка хөй кижини дедир ээп чанарынче чугаалажып чоруткуладывыс. Хоорайның чонунга амырдыш бербейн турган кем-херек үүлгедикчилеринден хоорайны аштап арыглаан болгаш наркоманнарны эмнеп эгелээн бис. Кылганывыс хөй-даа болза, ам-даа кайгамчык улуг ажылдар кылыры негеттинер дээрзи чугаа чок. Чурттуң мурнуу кезээниң хөгжүлдезиниң кол угланыышкыны — кодээ ажыл-агыйы. Аңаа үлетпүрнү база хөгжүдер апаар бис дээрзинге дадагалзаа... турбас. Чурттуң мурнуу-даа, соңгу-даа талаларынга нийтизи-биле ам-даа хөйнү кылыры негеттинип турар.

АЙТЫРЫГ: Аңаа чүү эң-не чугулал?

ХАРЫЫ: Тайбың. Кол-ла чүве ол. Вьетнамга бөгүн ол чугула. Улус ажыл-агыйының-даа, социал амыдыралдың-даа эгээртиимес айтырыгларын чүгле ынчан бистер чедиишкинниг шиитпирлеп шыдаар бис.

(ПМА).

Чикагога болган авиакатастрофаның соонда

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Эрткен неделяның пятницада Чикаго хоорайның (Иллинойс штатта) О'Хэйр аэропортунга «ДС-10» деп пассажирлер сөөртүр самолёттуң америк авиацияның төөгүзүнде болган эң улуг авиакатастрофазының чылдагааннары билдине берген. Албанның ылавылаан медээзи ёзугаар алырга, катастрофаның түңнелинде самолёттуң иштинге чораан 271 кижи болгаш самолёттуң кээп дүшкени суурнуң ийи чурттакчызы өлген.

Ужуп үнүп турар үеде самолёттуң моторларының бирээзиниң адырлы бергениниң соонда катастрофа болган деп мурнунда дыңнаткан болгай. Бедик шыдавайн самолёт черге кээп дүшкен болгаш часты берген.

Ужуп чоруп турда болган тиглениишкинниң ужурундан мотор чалгыындан адырлы бергенин истелге үезинде илерээн деп, Чикагога болган парлалга конференциязынга транспортка шимчээшкинниң айыыл чогунуң талазы-биле национал чөвүлелдиң даргазының оралакчызы Э. Драйвер дыңнаткан. Тиглениишкин үезинде чалгынга бимчедикчини быжыглаар эриилдерниң бирээзи сына берген. Ол болза «металлдың туруупканының» түңнелинде болган деп, ол онзалап демдеглээн. Ооң бодап турары-биле алырга, чавыс болганындан ужудукчулар самолёттуң ийлениишкинин эдип ап шыдаваан, ооң соонда самолёт аңдарлы бергеш, черге кээп дүшкен.

Ажыглаалда туруп турар ындыг хевирниң самолёттарының моторларын быжыглааның ынаныштыын хынаарын национал чөвүлел доп-дораан дужааган.

Чогаалчы Л. Леонов бөгүн 80 харлаар

УРАН МАСТЕР

Литератураның хүрээлелинге Леонид Леонов алдан чыл дургузунда бараан боон келген. Романнарны болгаш тоожуларны, шиилерни болгаш публицистикаларны — ниитизи-биле он ийи томнуг чогаалдарны чогааткан. Ооң чогаалдары делегейге сураглыг, хөй-хөй номчукчулар ону хандыкшыл-биле номчуур, он-он чурттарга парлаттынган.

Бөгүн чогаалдың ол мастери ам-даа ажылдавышаан. Ол чүве бижиир столунга-даа, бодунуң холдары-биле тарып өстүрген садынга-даа ажылдап турар. Тараачын кижиниң эт-хереселинге ол чажындан тура чаңчыккан болгаш ол садты боду тарып өстүрген, ооң төөгүзүн чугаалаарынга, мында өзүп турар ховар үнүш—кактусту көргүзеринге ол ынак. А бодунуң чогаадыкчы ажылының дугайында хөөрээринге ол көңгүс-ле ынак эвес. Ынчангаш Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Ленинчи шаңналдың лауреады, академик Леонид Максимович Леоновту эки билир кижилерге сөстеп берээлиңер.

Чогаалчы Владимир Солоухин:

— Уран чүүлдүң бо сураглыг чурукчузунуң чогаадыкчы ижиниң дугайында бодап кээрге ооң талантызы болгаш күш-ажылы кайгамчыктыг-биле илереп келир. Бир катап мен ооң столунуң кырынга бижип, балап, шыйып каапкан саазынны көргеш, кайгай берген мен. «Чаңгыс-даа эдиг чок кылдыр чара бижиивээн шаанда, бичии-даа эскиттиг арын арттырбас кижи мен» деп, ол меңээ ынчан чугаалаан чүве.

Тема бүрүзүн шилип алырынга Леонид Максимовичиниң өөренгенин, ооң профессионал арга-мергежилиниң дугайында хөй-ле чижектерни киирип болур. Кажан ол «Океанче оруктү» бижип тура хирургияның айтырыгларын тергиин эки, эмчи кижиден барык дудавас билир турган. Кажан «Евгения Ивановнаны» номчуп оргаш, мооң автору чурт шинчилелиниң талазы-биле мастер кижи-дир деп бодай бээр сен.

ВАСХНИЛ-диң академиги Николай Анучин:

— Леонид Леоновту чээрби беш хире чыл иштинде билир хиремде-ле, ооң чогаалчы, психолог, философ, бойдусту тергиин эки билир талаларын магадап ханмас мен. Ооң-биле чергелештир ол арга-арыгны кончуг эки билир, ооң ёзулуг ээзи кижи болбазыкпе. «Орус арга» деп романында амгы үеде бойдус камгалалынга хамааржып турар эң чугула, өзек айтырыгны көдүрүп турар. Херек кырында ол роман чаа бижиттинип турар өйде хөй-ле кижилер арга биске-даа, бистиң ажы-төлүвүске-даа четчир деп турган болгай. Ынчангаш ол байлакты ындыг-ла кончуг хумагалавайн турганнар. Ынчан бис Леонид Максимовичиге «социал чагыг» киирген бис. Кижиниң ногаан өңнүүн камгалаар дугайында чүүл бижиирин дилээн бис. Ол дораан чөпшээрешпээн, ынчалза-даа тускай номнар чорудуп бээрин дилээн чүве.

Ооң соонда ном төрүттүнген. Ооң салдары хөй-ле кижилерниң угаан-медерелинге, чүректеринге сиңниккен, ол номну номчаан кижи бүрүзү арга-арыгга ынакшаан.

Артист Кирилл Лавров:

— Актёр бүрүзү Л. Леоновтуң чогаалын улуг сонуургал-биле уткуп, хүлээп алыр. Ооң чогаалы—шии-даа, проза-даа дээн дийик, амгы үени, мөзү-шынар айтырыгларын көргүзерин оралдажып турар. Ооң чогаалдарының кол маадыры аас-кежии, шын, амыдыралдың ужур-утказы дээн ышкаш чугула айтырыгларга харыы дилеп чоруур кижилерден тургустунган болур. Бодунуң чогаалының темазын бижип тура ол чоннуң [illegible] чуруп көргүзүп турар.

Түңнелинде мастерниң бодунга совет литератураның дугайында чугаалап бээрин-биле сөстеп берээлиңер.

Чогаалчы Леонид Леонов:

— Амгы Россияның чогаалчылары, бистер, Октябрьның тугунуң адаанга төрүттүнген бис. Бистер шупту оон угаан-бодалдың дадыгыышкынын, сорулгаже чүткүлдү, арга-дуржулганы болгаш кижи дугайында материалды алган бис.

Чогаалчы кижи деп кандыг кижини ынча дээрил дээрзин мен хөй катап бижээн болгаш чугаалаан мен. Чогаалчы кижи дээрге, кижи төрелгетенниң чугула херектерин истеп чоруур кижи-дир. Чүгле ол амыдыралдың улуг, биче кезектерин номчукчуга чедирип шыдаар.

Л. Леонов «Космоста» деп чаа, улуг ажылды доозуп турар. Ол мында Чер кырында чурттап турар кижилер дугайында бижип турар.

(СЭТА-ның корр.).

ИВАН БИЛЕ МАРЬЯНЫҢ АЖЫ-ТӨЛДЕРИ

Кара эвес хөрзүннүг черге олар кайы шагдан бээр турумчуп чурттай бергенил дээрзин чугаалаары берге. Өг-бүлениң төөгүзү эгезинден тура демдеглеттинмээн: олар номчуп, бижип билбес чораан. Ынчалза-даа амгы аныяк салгалдың сонуургаар Корсаковтары боттарының төөгүзүн дөрт чүс чыл, харын-даа беш чүс чыл мурнунда эгелээн, шаг-шаандан тура-ла олар тараа тарып амыдырап келген деп санап турарлар.

— Иван биле Марья Корсаковтар үжен чылдарда аңаа эң баштайгы колхозчулар болган, демир аътты—тракторну эң баштай мунганнарның база бирээзи. Дөртен бир чылда фронтуже база эң баштай чорупканнар. Ам безин ол фамилия-биле «эң баштай» деп сөс сырый холбашкан. Михаил Иванович бо-дур. Ол районда эң эки звено удуртукчузу. Ооң звенозунда дүжүт гектардан 30 центнер чедип турар. Владимир Иванович база картофельдиң бедик дүжүүн чедип алырын эки билир. Анна Ивановна—саанчы. Ажыл-агыйның продукциязының бештиң бир кезээн Корсаковтар берип турар. Мында тараа болгаш картофель-даа, эът болгаш сүт-даа эмгежок. Бир эвес бүгү Шараповтарны, Авдониннерни эки чаагай сөстер-биле сактып чугаалаар болза, олар Корсаковтар-биле база чоок төрел апаар — бо бүгү кижилер шуптузу бистиң колхозувустур. Оларның күш-ажылы-биле чурттап, байып, пландыг онаалдаларны күрүнеге бүрүнү-биле дужаап, амгы кодээниң амыдыралын тургузуп турар бис. Корсаковтарның өг-бүлезиниң арифметиказы-биле таныжарын күзээр силер бе? Ол дугайын Мария Петровна боду силерге илеткеп бээрин, удавас чүс харлаар кижи болгай— деп, «Шынчы орук» колхозтуң даргазы Ю. Наумкин чугаалады.

Мария Петровна ылап шын медээлерни чугаалап берген:

— Он уругларны божааш, кижизиткен мен. Олар барык-ла шуптузу бистиң колхозувуста ажылдап турарлар. Уруг-дарыым ажы-төлү чеже деп? Уругларым ажы-төлү — бежен ийи. Оларның уруг-дарыы — үжен беш.

Бичиилери өөренип, улуглары ажылдап турарлар. Оларның дыка хөйү күш-ажылы дээш, дайынчы эрес-маадырлыг чоруу дээш бедик шаңналдарны алган. Бистерниң, Корсаковтарның, аразында үш Маадыр база бар. Мен— Маадыр-не, кенээттерим — мээң Кузьма биле Иван деп оолдарымның кадайлары база он-он уругларны кижизидип өстүрген. Корсаковтарның арифметиказы бо-дур.

ТРОФИМОВ,
СЭТА-ның корр.
Рязань.

СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ

ТЫВАНЫҢ ААЛЧЫЛАРЫ

Азия төвү" шаңнал дээш

Бистиң республиканың күш-культура болгаш спорт комитединиң база хүреш федерациязының эрттирип турары хостуг хүрешке «Азия төвү» шаңнал дээш Бүгү-эвилел маргылдаазынга киржир командаларның башкылыы бурунгу хүн Кызылга чедип келген.

Хабаровск крайның шилиндек командазының мөгелерин республиканың спорт организацияларының төлээлери чылыы-биле уткуп алган. Команданың удуртукчузу, Хабаровскиниң күш-культура институдунуң хүреш кафедразының улуг башкызы Савелий Григорьевич Голубь-биле ужуражып чугаалаштывыс.

Савелий Голубь боду Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң эң шыырак спортчуларының бирээзинге санадып чораан, сураглыг мөгелерниң бирээзи. Ол хостуг хүрешке ССРЭ-ниң спорт мастери деп хүндүлүг атты эдилеп чоруур.

— Хостуг хүреш бистиң крайда кончуг сайзыраан спорттуң бир хевири. Бисте хостуг хүреш талазы-биле бедик мергежилдиг тренерлер, башкылар хөй. Оларның бирээзинге РСФСР-ниң алдарлыг тренери Дзантемир Зангиев хамааржыр. Силерниң республиканың найысылалынга даарта эгелээр Бүгү-эвилел маргылдаазынга бистиң крайдан киржип келген 11 мөгениң хөй кезии Зангиевтиң өөреникчилери. Оларның аразында силерниң чаңгыс черчурттугларыңар ССРЭ-ниң спорт мастери Сергей Мартына, мастерге кандидаттар Сергей Биче-оол, Вадим Канзай база бар—деп, Голубь биске чугаалады.

— Эрткен чылын болуп эрткен маргылдаага силерниң крайдан келген мөгелер өске командаларга бодаарга, эң-не хөй шаңналдыг черлерни алган болгай. Ам эгелээр маргылдаага белеткелиңер чүү хирел?

— Шынап-ла эрткен чылын Серен Данзынов «Азия төвү» шаңнал дээш болган маргылдаага мастерге кандидат аттыг киржип келгеш, 74 килограммга тиилээш, ССРЭ-ниң спорт мастери деп атты чедип алган. А спорт мастерлери Ефрем Ефремов, Александр Ребков, Василий Сидоров олар боттарының хүрешкен деңнелеринге чемпионнаанаар. Ам болур маргылдаага бистиң крайдан келген оолдарның аразындан Сергей Мартына, Виталий Енохов, Александр Чигрин, Борис Томиргонов, Петр Вивдич оларга улуг бүзүрелди салып турар бис.

Ленинград хоорайдан спортчулар база маргылдаага киржири-биле чедип келген. Нева хемниң эриктеринден ужуп келген мөгелерни ССРЭ-ниң спорт мастери Юрий Сергеевич Калинин удуртуп чоруур.

— Революцияның кавайындан келген мөгелерниң составында үш кижи кирген. Мастерге кандидат Вакил Абуталипов 57 килограммга хүрежир. Ол чоокта чаа Ленинград хоорайның бирги чери дээш болган маргылдаага ийиги черни алган. Областың студентилериниң «Буревестник» эки тура спорт ниитилелиниң чемпиону. Михаил Боксарев (68 кг) биле Сергей Папин (82 кг) олар 1978 чылда Ленинградтың чемпионнары деп бедик аттарны чедип алганнар. Ынчангаш Нева хемниң эриктеринден келген оолдар Ленинградтың эң шыырак мөгелериниң санында кирип турар. Хүндүлээчел чоннуг, хүннээрек Тыва чер бисти эптиг-ээлдек хүлээп алды — деп, тренер төпчүзүнде чугаалады.

«Азия төвү» шаңнал дээш маргылдаага киржири-биле дүүн кежээ Казах, Туркмен, Кыргыс ССР-лериниң, Бурят, Якут АССР-лериниң, Новосибирскиниң, Кемеровонуң болгаш өске-даа черлерниң командалары найысылалда четкилеп келгеннер.

Тываның аалчылары бөгүн база кээрлер.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: Хабаровск крайдан келген мөгелер Бии-Хем биле Каа-Хемниң каттышкан белдиринде, күчүлүг Улуг-Хемниң эриинде Азия диптиң географтыг төвүн илередип көргүскен тураскаалды сонуургап көргеш, үнүп орары.

Авторнуң фотозу.

ОРУК-ХАЙГЫЫЛ АЛБАНЫНДА

Кудумчуларга болгаш оруктарга озал-ондак таварылгаларын болдурбас база автотранспорт шимчээшкининиң айыыл чок чорууруп хандырар талазы-биле ажылды бедик деңнелге тургузар дээш Барыын-Хемчик районнуң КАИ-зи тодаргай ажылдарны кылып, хемчээн ап турар.

Эрткен 1978 чылдың дөрт айларынга бодаарга, бо чылдың ол-ла үезинде орук-транспорт болуушкуннарының саны чамдык организацияларда эвээжээн дээрзи анализтен илерээн. Ындыг черлерге Ак-Довурак АТБ-зин, «Шекпээр» совхозту хамаарыштырып болур. Озал-ондак таварылгаларын болдурбас талазы-биле ажылга Ак-Довурак АТБ-зинде техниканың айыыл чок чоруунуң талазы-биле инженер В. Симаков, КАИ-ниң штаттан дашкаар инспекторлары: Сельхозтехниканың Кызыл-Мажалык каттыжыышкынында гараж эргелекчизи В. Монгуш, ыяш ажыл-агыйының чолаачызы Н. Монгуш болгаш районнуң белеткел конторазындан М. Иконников ак сеткилдиин көргүзүп, эки ажылдап турарлар. Районнуң КАИ-зинде штаттан дашкаар шупту 34 кижи ажылдап турар.

Орук шимчээшкининиң чурумун сагыырын улам экижидер сорулгадыг профилактика ажылдарын боттандырары-биле тускай хыналдаларны, хемчээлерни доктааткан хүннеринде эрттирип турар. Күрүнениң болгаш чоннуң хууда мал-маганын машиналарга оорлап чүдүрер чоруктарны болдурбас дээш бүгү-ле белдирлерге, оруктарга рейдилерни бо хүннерде күштелдирген.

Ынчалза-даа орук-транспорт шимчээшкининиң айыыл чок болуруун экижидер талазы-биле ажыл бистиң районда ам-даа четпес тургустунганын демдеглээр апаар. Чолаачыларның ажыл соонда машиналарын гаражка эккеп тургузарын контрольдаар ажылды чамдык албан организация, бүдүрүлге черлериниң удуртукчулары тоомча чок көрүп турары канчап-даа таарышпас. Ооң уржуундан чолаачылар машиналарын бажыңнарының чанынга хондуруп, хуузунда чоруктар кылырынга ажыглап, озал-ондак кылыр таварылгалар эвээш эвес болуп турар. Чижээ, чоокта чаа № 1 КМК-ның чолаачызы А. Ооржак ажыл соонда машиназын гаражка тургуспайн, бир кыштагже хап үнген. Аңаа барып арагалааш, чанып ора машиназын аңдарган. Машинага ап чорааны бир кижи амы-тынындан чарылган болгаш артканнары аар кемдээшкиннерлиг болган. Ак-Довурак АТБ-зинде автобус чолаачызы А. Макпаш чөпшээрел чокка база-ла бир малчынның аалынче үнүп арагалааш, хамааты Т. Салчакты бастырган. Ол кижиниң байдалы аар-берге.

Ол ышкаш албан организациялар болгаш совхозтар удуртукчуларының талазындан гараждар байдалдарынче кичээнгей салбазы багай салдарны чедирип турар. Сельхозтехниканың Кызыл-Мажалыкта каттыжыышкыны, Ак-Довурак автобаазазы болгаш «Дөң-Терезин», «Барлык» совхозтар бо талазы-биле «Шекпээр» совхозтан үлегер алыры күзенчиг.

Орук-транспорт шимчээшкининиң чурумун хажыдар, эзирик чораш машина башкарар чолаачыларны КАИ ажылдакчылары тудуп, оларның ажылдап турар черлериниң удуртукчулары-биле чугаалажып, хемчээн ап турар. Бо ажылдарны кылып чоруурунга районнуң хөй-ниити организациялары улуг дузаны көргүзүп турар.

П. ПИТЮРОВ,
орук-хайгыыл албанының улуг инспектору.

Даарта—уруглар камгалалының хүнү

Советтер чуртунуң аныяк ленинчилери — бистиң каабак делгем Төрээн чуртувустуң аныяк салгалының төлептиг төлээлери. Өөрүшкү-маңнайлыг чаш назыны дээш өөрүп четтиргенин ада партиязынга, ие-чуртунга илергейлеп турарлар. Майның бо хүннеринде кызыл галстуктуг уруглар Москваның Кызыл Шөлге боттарының өөредилге болгаш күш-ажылга чедиишкиннерин Төрээн чуртунга рапорттаар дээш организастыы-биле барып турарлар.

ЧУРУКТА: Москваның пионерлери Кызыл Шөлде.

Л. ПАХОМОВАНЫҢ болгаш В. ХРИСТОФОРОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохроиказы.

Совет Эвилелинде чаштарның эрге-ажыын күрүнениң хайгааралында алган. Өзүп орар салгалдың келир үези, оларның кижизидилгези, өөредилгези, амыдыралга белеткели дээш сагыш салыышкын бүгү улустуң хереэ, ону чедип алырынга бүгү таарымчалыг байдалдарны тургузуп турар. Уруглар яслилери, садтары, школалар, ортумак тускай болгаш дээди өөредилге черлериниң эжии чаштарга, аныяктарга ажык. Совет Тывада база-ла ындыг.

ЧУРУКТАРДА: амыдыралчы оруунуң уун шилип алган аныяктар — студентилер чайгы үеде тускай отрядтарга уруглар албан черлериниң тудуун тударынга киржирлер;

(Адаанда чурукта) уруглар садының хөглүг чаштары.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотолары.

КОМПОЗИТОРНУҢ ҮНҮ

Ынчан фашистерниң Ленинградче чоокшулап чедип келген турган айыылдыг үези. «Бистиң ынак, төрээн хоорайывысче немец-фашистиг эжелекчилер халдаарынга белен турар-дыр» деп, Шериг Чөвүлелиниң чонга дыңнадыы ындыг болган. Ол коргунчуг хүннерде хоорайның болгаш бүгү совет чоннуң ынак композитору Дмитрий Шостаковичиниң музыка чогаалдары ынак, төрээн хоорайынга коргуш чокка чаңгыланып турган. А ол-ла чылдың сентябрь бирээде Ленинград хоорайның чурттакчылары, дайынчылары сураглыг композиторнуң үнүн радиодан удаа-дараа дыңнап, чоргаарланып, хей-аът кирип турган. Ооң чугааларының чамдыызын мооң адаанда парладывыс.

«...Бир шак бурунгаар бодумнуң улуг симфониямның ийиги кезээн бижип доостум».

...Мени дыңнап турар ленинградчылар мээң чогаал ажылымны дыңнап тура, бистиң хоорайывыстың амыдыралы кандыг-даа өскерилге чокка эки чоруп турар деп билирин дамчыдып тур мен...

...Ленинградты кезип кылаштап чорааш, бистиң ынак, төрээн хоорайывыс, Нева хемниң эриктерин кезээде каастап, бистиң улуг Төрээн чуртувустуң чөленгиижи боор дээрзинге бүзүрелим улам киткээр...

...Удавас бодумнуң чеди дугаар симфониям чогаадып доозар мен. Амгы үеде кончуг шалыпкын чиик, чедингир ажылдап тур мен. Бодалдарым чонга билдингир, чогаадыкчы шаг-шинектиг. Бүгү ленинградчыларның мурнундан, культура болгаш уран чүүл ажылдакчыларының емүнээзинден бистиң совет чон кажан-даа тиилеттирбес, бистер кезээде-ле дайынчы одурувуста туруп турар бис дээрзин чугаалап, бадыткап тур мен...»

Бистиң улуг Төрээн чуртувус кажан-даа кымга-даа тиилеттирбес. Ооң дугайында улуг композитор Дмитрий Шостаковичиниң Чедиги симфониязының Ада-чурттуң Улуг дайынының эгелээнинден бээр бир чыл болган хүнүнде Ленинград филармониязының Улуг залынга чаңгыланганы —бистиң чонувустуң тиилеттирбес улуг күжүнүң херечизи.

К. БАТУРИН.

агаар

Кызылдың агаар станциязының дыңнатканын ёзугаар алырга, бөгүн республикага кожуп турар булуттаар, чамдык черлерге бораңнап, чаъстаар. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 9—14 метр чедер. Агаарның температуразы 17—22, чамдык районнарга 8—13 градус чылыг болур.

Кызылга кезек булуттаар, онзагай өскерлиишкин болбас. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың күжү секундада 9—14 метр чедер. Агаар дүне 4—6, хүндүс 18—20 градус чылыыр.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

МАЙ 31-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа. 10.40—Эртенги гимнастика. 11.05—«Харыылаңар, горнистер!» 11.40—Уругларга фильм. «Менде арзылаң бар». Урал-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 12.45—Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң эстрада-симфония оркестриниң оюну. 13.05—Медээлер. 13.10 — 16.00 — Чапсар. 16.00—Медээлер. 16.20—«Көдээниң ажыл хүннери». Кинопрограмма: «Дарганың бодалдары болгаш сагыш салыышкыннары», «Шиичилел кылыр амыдырал», «Ак-көк оң». 17.10—«Шыдыраа школазы». Эгелеп чорууурларның школазы. 17.40 —«Хөглүг старттар». Днепропетровскиден дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

18.25—Телемедээлер. 18.35—«Амыдыралга ажыглаар химия—ол айыылдыг». Документалдыг фильм. 19.45—«Найырал». Дамчыдылга. 19.15—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.30—«Миллионнарның ленинчи университеди». Амгы үениң эң-не шимченгир күжү. Дамчыдылганы политиктиг тайылбырлакчы Л. А. Вознесенский чорудар. 20.00—«Хөглүг ноталар». 20.15—Бөгүн делегейде. 20.30—Литературалыг номчулга. С. Антонов—«Орлу берген рубль». ССРЭ-ниң улустуң артизи Б. Чирков болгаш улустуң артизи М. Булгакова номчуур. 21.10—«Документалдыг экран». Дамчыдылганы шүүкчү Р. Рождественский чорудар. 22.30—«Үе». Информастыг программа. 23.00—00.55 — Футбол талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады. «Динамо» (Москва)—ЦСКА. «Торпедо» стадиондан дамчыдылга. Төнгенде—медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

18.25—«Аныяктарның адрестери». Тольятти хоорайга политиктиг ырларның фестивалы.

КЫЗЫЛДАН

19.30—«Камгалалыг болгаш хумагалыг чорук—кижи бүрүзүнүң сагыш салыр чүүлү». Дамчыдылга. 19.50—Чарлаалар. 19.50—20.40—«Орук». Телефильм.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Кино

МАЙ 31-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Хеймер оглунуң кудумчузу» 10.30, «Эргилде» 12.30, 14.30, 16.30, 18.30, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Мультчыынды» 10.10, «Сөөлгү идегел» 15.00, «Бүгү делегей сээң караанда» 11.30, 13.20, 17.10, 18.50, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Музыкалыг төөгү» 15.00, «Инкассаторнуң сумказы» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Кара принц» 15.00, «Чекпениң пан» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Ужуражыышкынче аныяк кыс далажыпкан» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Редакцияның адрези:
Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63. редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35. секретариаттың 2-23-35. партийжи амыдырал болгаш совет тургузуу килдистериниң 2-37-13. пропаганда килдизиниң 2-31-75. культура килдизиниң 2-23-54. көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64. чагаа килдизиниң 2-41-27. информация килдизиниң 2-20-60. корректорларның 2-27-41. бухгалтерияның 2-12-45. солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.
Тираж 16555. Чагыг 1029.
СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР
Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).
ТС—00849